

**İmam Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatının Meslekî
Öğretim Açısından İşlevselliği -Yapısal Sorunlar ve Öneriler-**
Functionality of Imam Hatip High School Qur'an Course Curriculum in
Terms of Vocational Education - Structural Problems and Suggestions-

Hasan Hüseyin HAVUZ

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi ABD

Assistant Professor, Afyon Kocatepe University Faculty of Theology,

Department of Qur'an Recitation and Science of Qirā'āt

hhhavuz@aku.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4388-9383

DOI: 10.56720/mevzu.1381013

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Ekim / October 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Aralık / December 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March

Atıf / Citation: Havuz, Hasan Hüseyin. "İmam Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatının Meslekî Öğretim Açısından İşlevselliği -Yapısal Sorunlar ve Öneriler-".

Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (Mart 2024): 81-123.

<https://doi.org/10.56720/mevzu.1381013>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

İmam Hatip liseleri, kuruluşundan bu yana ülkemiz insanının büyük tevccühüne mazhar olmuş, din eğitiminde ve meslekî öğretimde önemli işlev görmüştür. Mesleğe ve yüksek öğretime öğrenci yetiştiren bu okullar, ilahiyat alanı dışında farklı proje uygulamalarıyla başarılı çalışmalar gerçekleştirmeye devam etmektedir. Ancak hafızlık proje okulları/programları dışında meslekî öğretimde öğrenci seçiminin yapılmaması ve yüksek öğretim/İlahiyat alanında giriş sınavında meslek derslerinin yerinin olmaması sebebiyle alan/meslek yeterliliği sağlanamamaktadır. Meslekî öğretim için hazırlanan İmam Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim dersi müfredatının uygulanmasında problemler bulunmaktadır. Ders programı teorik olarak meslekî olmakla birlikte uygulamada mevcut durumla hedefler arasında büyük farklar oluşmakta ve Kur'an öğretimi tilavet yeterliliğinde hedefine ulaşmamaktadır. Bu sebeple çalışmada Kur'an dersinde yüzüne/ezber okuma ve tecvidde hedeflenen kazanımlar nelerdir? Bu hedeflere ulaşılması mümkün müdür? Bu kazanımlar nasıl daha işler hale getirilebilir? Mevcut okullardaki Kur'an-ı Kerim derslerine meslekî açıdan mı bakılmalıdır? temel sorunları ele alınmaktadır. Çalışmada İHL okullarında meslekî Kur'an öğretiminin işlevsel hale getirilmesi yanında İlahiyat Fakültelerine Kur'an okumada ihtisas yapılabilecek alt yapıyı oluşturma amaçlanmaktadır. Okulların meslekî statüsü konu edilmemekle birlikte program çeşitliliğinde meslekî ihtiyaç zikredilmektedir. Bu amaçla Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programı; tilavet/okuma yetkinliği çerçevesinde meslekî amaçları, hedefleri ve kazanımları açısından incelenmiştir. Öncelikle müfredatın kazanımları ortaya konarak işlevselliği ele alınmıştır. Sonrasında mevcut okullarda genel din öğretimi çerçevesinde Kur'an-ı Kerim derslerine yaklaşımın nasıl olması gerektiği ve çerçeve program zikredilmiştir. Kur'an-ı Kerim derslerinin meslekî ve akademik olarak planlanan hedeflere ulaşması için de Meslekî/İlahiyat Proje İmam Hatip Liselerinin açılması gerektiği üzerinde durulmuş ve çerçeve programı önerilmiştir. Bu çerçevede Kur'an eğitimi ve İHL okulları konusunda yapılan çalışmalar taranmış ve mevcut öğrenci potansiyeli ile hedeflerin uyumu meslekî açıdan tecrübe/gözlem yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat İlmi, Kur'an-ı Kerim Dersi, İmam Hatip Lisesi, Müfredat/Öğretim Programı, Kazanımlar, Meslekî Kur'an Öğretimi, Yapısal Sorunlar.

Abstract

Since its establishment, Imam Hatip high schools have received great favor from the people of our country and have served an important function in religious education and vocational education. These schools, which train students for the profession and higher education, continue to carry out successful work with different project applications outside the field of theology. However, field proficiency cannot be achieved due to the lack of student selection in vocational education other than Hâfız (Complete memorization of the Qur'ân) project schools/programs and the lack of a place for Professional Courses in the entrance exam in the field of higher education/Theology. There are problems in the implementation of the Holy Qur'ân course curriculum of Imam Hatip High Schools prepared for vocational education. Although the curriculum is theoretically vocational, in practice there are big differences between the current situation and the goals and teaching the Qur'ân cannot reach its goal in terms of proficiency in recitation. For this reason, in the study, what are the targeted gains in reading from the mushaf- memorization, tajweed information the Qur'ân course? Are these goals achievable? How can these gains be made more operational? Should the Qur'ân courses in schools be viewed from a vocational perspective? Key issues are addressed. In addition to making vocational Quran teaching functional in IHL schools, it is aimed to create the infrastructure for the Theology Faculties to specialize in Quran reading. Although the vocational status of schools is not discussed, professional needs are mentioned in the variety of programs. For this purpose, the Holy Qur'ân course curriculum; It was examined in terms of their professional goals, objectives and achievements within the framework of recitation/reading competence. First of all the achievements of the curriculum are revealed. After that, The approach to Qur'ân lessons within the framework of general religious education in existing schools and the framework program are mentioned. It was emphasized that Vocational/Theological Project Imam Hatip High Schools should be opened in order for the Holy Qur'ân courses to reach their professional and academic goals, and a framework program was

proposed. In this context, studies on Qur'ân education and Imam Hatip schools were scanned and the compatibility of the current student potential and the goals was evaluated by observation method and of professional experience.

Keywords : The Science of Qirâ'ât, Qur'ân Course, Imam Hatip High School, Curriculum, Learning Outcome, Professional Qur'ân Teaching, Structural Problems.

Giriş

Temeli Osmanlı dönemine dayanan İmam Hatip Liseleri, Cumhuriyetin ilk yıllarında milletin dini alanda imam ve müezzin gibi temel ihtiyacını karşılamak amacıyla açılmıştır. Başlangıçta birçok engellerle karşılaşan bu okullar zamanla rağbet görmüş ve milletimizin kendi imkanları ile inşa edilerek her beldeye yayılmıştır. Açılma gayesi meslekî olan bu okullar,¹ genel olarak belli düzeyde Kur'an öğrenimini tamamlayan öğrencilerin tercih ettiği okullar olmuştur. Kuruluşundan bu yana mezunları toplumda büyük saygı gören İHL okulları, din eğitiminde ve meslekî öğretimde önemli işlev görmüştür.² Din hizmetleri mesleğine, topluma yetişmiş birey ve yüksek öğretimin her alanına öğrenci yetiştiren bu okullar,³ günümüzde ilahiyat alanı dışında farklı proje uygulamalarıyla başarılı çalışmalar gerçekleştirmektedir. Yüksek öğretime öğrenci yetiştirme hedefinin yanında başta Kur'an-ı Kerim dersi olmak üzere meslekî alanda 2000'li yıllara kadar fevkalade başarı göstermiştir. Mezunlar da Diyanet İşleri Başkanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı kadrolarında başarılı çalışmalar yapmışlardır. Aynı zamanda toplumun dini ve kültürel konularda

¹ Mustafa Öcal, *Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutaba'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız* (İstanbul: Önder, 2011), 105. Çalışmada "meslekî" kavramı çokça kullanılmaktadır. Bu kavramla Diyanet İşleri Başkanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve diğer kurumlarda Kur'an okuma ve öğreticiliğinin gerektirdiği bilgi, beceri ve pratik uygulama yeteneklerini kazandırma ve geliştirme kastedilmektedir. Bu doğrultuda "meslekî Kur'an öğretimi" ve "genel Kur'an öğretimi" ayrımı yapılmıştır.

² İmam Hatip okullarının açılmasındaki gayretleriyle tanınan, bu okullarda müdürlük ve hocalık yapan din âlimi Mahmut Celaeddin Ökten'i (ö. 21 Kasım 1961) rahmet ve minnetle anıyoruz.

³ Mustafa Öcal, "İmam-Hatip Liselerinde Din Öğretimi (Tarihi Süreci ve İstatistikî Yapı)", *IV. Din Şûrası (Sempozyum) II* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009), 592.

bilgi ve kültür seviyesinin yükseltilmesinde de büyük katkı sağlamıştır.⁴ Zira aileler çocuklarını meslekî öğretimin yanında çoğunluk itibariyle mensup olduğu dininin ilkelerini öğrenmesi amacıyla bu okullara göndermiştir.⁵

Hafızlık proje okulları/programları dışında öğrenci seçiminin yapılması ve yüksek öğretim/İlahiyat alanında giriş sınavında meslek derslerinin yerinin olmaması sebebiyle mevcut durumda meslekî yeterlilik sağlanamamakta ve bu hedef diğer programların gölgesinde kalmaktadır. Nasıl ki, Cumhuriyet döneminde birtakım yasaklar Kur'an eğitiminin seviyesini düşürdü ise 2000'li yıllardan sonra bazı siyasi engellerin oluşması sebebiyle bu okullara revaç azalmış bunun sonucunda okulların vizyonu ve misyonu zarar görmüş, dolayısıyla Kur'an okuma seviyesinde de büyük bir düşüş baş göstermiştir.⁶ Mevcut engellerin kaldırılması üzerine yeni bir heyecanla sayıları büyük bir artış göstermiş, uygulanan program sayısı artarak üniversite başarı

⁴ Halis Ayhan, "İmam Hatip Liseleri", TDV *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000) 22/191-194; Kamil Coştu, "İmam Hatip Okullarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. Hasan Dam (Ankara: Lisans Yayıncılık, 2019), 145. Bu okulların toplumsal katkıları için bk. Mustafa Öcal, *İmam Hatip Liseleri ve İlk Öğretim Okulları*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1994), 123-131.

⁵ İhsan İşlek, *Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Dersi Ezber ve Sorunları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 3. Bölüm/10; İbrahim Aşlamacı, "İHL Öğrencilerinin Meslek Dersleri ve Meslek Dersi Öğretmenlerine Yönelik Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/1 (2017), 199; Halil Ekşi, "Ailelerin Okul Tercihlerini Etkileyen Faktörler (İmam Hatip Liseleri Örneği)", *İmam Hatip Liselerinde Eğitim Öğretim* (İstanbul: Dem Yayınları, 2005), 95.

⁶ Öcal, "İmam-Hatip Liselerinde Din Öğretimi (Tarihi Süreci ve İstatistikî Yapı)" 600. Mustafa Öcal Hocamız İHL okullarında eskiye kıyasla her türlü fiziki şartların ve öğretmen durumunun çok iyi olduğunu söyleyerek kalitenin düştüğü iddiasını reddetmektedir. Bu değerlendirme muhtemelen genel başarıyla alakalıdır. bk. Mustafa Öcal, "Türkiye'de Din Eğitiminin Geleceği", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları* (İstanbul: Dem Yayınları, 2018), 500. İfade edildiği gibi genel olarak böyle bir durumdan bahsedilemez. Ancak Kur'an okuma seviyesinin İlahiyat Fakültelerine alt yapı oluşturmasında meslekî eksiklikler had safhada olup problem yapısalıdır. İshak Kızılaslan, "İngilizce İlahiyat Programı'ndaki Kur'an-I Kerim Derslerinin Uygulanmasında Karşılaşılan Problemler (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)", *Türkiye'de Kur'an ve Kıraat Eğitimi*, ed. Ahmet Gökdemir (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021), 41.

oranları yükselmiştir.⁷ Ancak, münevver din adamı yetiştirme görevi olan bu okullarda başta Kur'an-ı Kerim dersi olmak üzere meslek dersleri için aynı yükseliş sağlanamamıştır. Meslekî açıdan başat ders olan ve baraj⁸ olarak da belirlenen Kur'an-ı Kerim dersinin, son yıllarda en başarısız, bazı öğrencilerin sevmediği⁹ ve öğretmenler tarafından girilmek istenmeyen bir ders olma durumuna düşmüştür. Bunun ana sebebi kesintisiz örgün eğitimin etkisiyle toplumda geleneksel olarak Kur'an Kursu öğretiminin zayıflaması ve İmam Hatip Lisesine alt yapı oluşturamamasıdır. Bunun sonucunda İmam Hatip Liselerinde elif-ba öğretiminin yapılmaya başlanmasıyla birlikte programın meslekî olarak uygulanmaya çalışılmasıdır.¹⁰

Mevcut problemi çözmeye ve okuma seviyesini yükseltme adına; dersin problemleri, dersi işleme teknikleri ve öneriler konusunda birçok çalışma yapılmıştır.¹¹ Ancak bu çalışmalar mevcut sistem içerisinde dersin verimi nasıl

⁷ Mehmet Zeki Aydın, "Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (Tarihi Gelişim)", *Eğitime Bakış*, 35, (2015), 68-73; Öcal, *Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutaba'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*, 236.

⁸ Kur'an-ı Kerim dersi Türk Dili ve Edebiyatı dersi ile beraber baraj dersi olup yıl sonu başarı ortalaması ile geçilememektedir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), "Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi 2023" 1-24 (Erişim 5 Mart 2023).

⁹ Bazı çalışmalarda öğrencilerin büyük oranda Kur'an-ı Kerim dersini sevdiklerini belirtmeleri "Kur'an-ı Kerim'e saygı" olarak değerlendirilebilir. Burada öğrencinin ezber yapması ve aldığı puanlarının daha çok problem olduğu söylenebilir. Mustafa Mücahit, *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü (Sivas İli Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 64, 69.

¹⁰ Mustafa Kılıç, "İmam-Hatip Ortaokul ve Liselerinde Kur'an Eğitimi Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2014), 84. Kur'an Kursuna gitmek için engellerin çıkarıldığı 1998 yılından sonra bile rakamsal gerilemeye rağmen bu kurslarda yüzüne okuma yapanlar 85 bin küsur; hafzılığa çalışanlar da 21 bin küsurdur. Ancak bu kurslara devam edenler çeşitli sebeplerle liselere devam etmeyenlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla İmam Hatip Liselerine alt yapı oluşturamadıkları anlaşılmaktadır. Öcal, . Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 484.

¹¹ Yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Fatih Çollak, "İmam Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri Üzerine Düşünceler", *İmam Hatip Liselerinde Eğitim Öğretim* (İstanbul: Dem Yayınları, 2005), 125-136; Halil Karlık, "İmam-Hatip Liselerinde Meslekî Eğitimin Geliştirilmesi", *Diyanet Dergisi* 27/4 (Ekim-Kasım-Aralık, 1991), 233-234;

artırılabilir? soruna cevap aramaktadır. Bu konuda Nazif Yılmaz'ın *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi (Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme)*¹² adlı tebliği bulunmaktadır. Bu tebliğde 1984 yılından 2015 yılına kadarki öğretim programları verilmiş ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Ancak biz bugün itibariye meslekî öğretim açısından ana sorunu, yapısal/sistemsel sorun olarak görmekteyiz. Diğer sorunlar ise yapısal problemlerle ilişkilidir. Geniş yelpazede öğrencinin geldiği, hiçbir elemenin yapılmadığı bir öğrenci profilinde meslekî öğretimin yapılması ve müfredatın hedeflerinin/kazanımlarının -hangi yöntemlerle ders yapılırsa yapılsın- tilavet/okuma yetkinliği açısından gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Bu sebeple mevcut İHL okullarını meslekî olarak değerlendirmek gerçekçi değildir. Başta Kur'an-ı Kerim dersi olmak üzere diğer meslek derslerine din eğitimi veren ve yüksek öğretimin tüm alanlarına öğrenci yetiştiren okul çerçevesinde bakmak gerekir. Bu çerçevede söz konusu problemler zaman zaman bazı araştırmalarda¹³ zikredilse de Kur'an-ı Kerim dersi özelinde meseleyi bütüncül olarak yapısal yönden ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada, en fazla saate/süreye sahip derslerden biri olan Kur'an-ı Kerim dersinde yüzüne/ezber okuma ve tecvidde hedeflenen kazanımlar nelerdir? Bu hedeflere ulaşabiliyor mu? Mevcut okullardaki Kur'an-ı Kerim derslerine meslekî açıdan mı bakılmalıdır? Meslekî yeterliliği sağlamak için

Ali Topçuk, *İmam-Hatip Liselerindeki Kur'an-ı Kerim Öğretiminin Verimliliği* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995); Harun Kantar, *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme (Sivas Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008); Abdurrahman Daşkın, *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Derslerinde İzlenen Yöntemler* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007); Mustafa Kılıç, "İmam-Hatip Ortaokul ve Liselerinde Kur'an Eğitimi Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2014), 69-106.

¹² Nazif Yılmaz, "İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi (Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme)", *100. Yılında İmam Hatip Liseleri* (İstanbul: Dem Yayınları, 2015), 501-543.

¹³ bk. Sena Ay, *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 41, 42; Adem Korukcu, "Meslekî Orta Öğretim: İmam Hatip Liseleri", *Din Eğitimi*, ed. Recai Doğan - Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 171.

yeniden dizayn edilmiş Yeni Meslekî/İlahiyat Proje İmam Hatip Liselerine ihtiyaç var mıdır? soruları yüzüne okuma, ezber okuma ve teorik tecvid bilgisi yetkinliği çerçevesinde ele alınmaktadır. Programın "anlam öğretimi" konusu kapsam dışı bırakılmıştır.¹⁴ Çalışmada İHL okullarında meslekî Kur'an öğretiminin işlevsel hale getirilmesi yanında İlahiyat Fakültelerine Kur'an okumada ihtisas yapılabilecek alt yapıyı oluşturma amaçlanmaktadır. İHL okullarının meslekî statüsü konu edilmemekte mevcut haliyle program çeşitliliğinde meslekî eksiklik dile getirilmektedir. Salt öğretim programı önerisinden ziyade problemler ve çözümü dile getirilerek meslekî Kur'an öğretim ve genel Kur'an öğretiminde hazırlanacak programın yüzüne okuma, ezber okuma ve teorik tecvid bilgisi öğrenme alanlarının genel çerçevesi verilmektedir. Bu minvalde öncelikle doküman tarama yöntemi olarak Kur'an- Kerim dersi öğretim programı; meslekî amaçları/hedefleri ve kazanımları açısından incelenmiş, İHL'de Kur'an öğretimine dair yapılan çalışmalarla ve meslekî tecrübe (gözlem) ile problemler ortaya konulmuş, kazanımlar hakkında değerlendirmeler yapılmış ve sistemsiz bazda bazı önerilerde bulunulmuştur.

1. Öğretim Programının Meslekî Amaçları, Kazanımları ve İşlevselliği

İmam Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersi bütün sınıf kademelerinde yer almaktadır. İlave olarak 2014 yılından itibaren meslekî olarak İlahiyat Fakültelerini düşünen öğrenciler için diğer meslek dersleriyle birlikte "*Kur'an Okuma Teknikleri*" adıyla seçmeli bir ders konulmuştur.¹⁵ Mevcut programda eğitimin hedefleri olan *bilişsel, duyuşsal ve psikomotor* davranışların tamamı kazanım olarak hedeflenmiştir.¹⁶ Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına uygun olarak hazırlandığı belirtilen Kur'an-ı Kerim öğretim programı, meslekî öğretim

¹⁴ Meâl/anlam konusu ile ilgili bk. Hasan Hüseyin Havuz, "Kur'an Okuma Dersinin Meâl Merkezli Yapılması Meselesi: Müfredat İncelemesi", *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/2 (Aralık 2023).

¹⁵ Nazif Yılmaz, *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Yeni Yöntemler ve Materyal Kullanımı* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021). 53.

¹⁶ Şuayip Özdemir - Tuncay Karateke, "İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim Derslerinde Öğrencileri Derse Katılımını Sağlama Yolları", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2019/2), 898.

amacıyla hazırlanmıştır.¹⁷ Bu kanuna göre İHL okulları, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yüksek öğrenimin bütün alanlarına hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.¹⁸ Yani meslekî olarak bu programdan mezun olan bir öğrenci Diyanet İşleri Başkanlığında imam, müezzin Kur'an Kursu öğreticisi; Millî Eğitim Bakanlığı ve diğer kurumlarda Kur'an okuma öğreticisi pozisyonunda görev yapabilecek yetkinlikte olacaktır. Bu çerçevede Kur'an-ı Kerim dersinin genel amaçları; *“doğru ve güzel okumanın dinî ve kültürel önemini fark etmeleri, mahreç ve tecvid kurallarına uygun olarak yüzünden okuma becerisi kazanmaları, bazı ayet ve sûreleri usulüne uygun olarak ezberden okuma becerisi kazanmaları, Kur'an'ın içeriğini ana hatlarıyla tanımaları”* şeklinde verilmiş ve *namaz kıldırma ve dini alanda görev konusuna vurgu yapılmıştır.*¹⁹ Bu amaçlara göre *ibadetler ve din hizmetlerinin yürütülmesinde gerekli olan bazı duaların, ayetlerin ve sûrelerin ezberletilmesinin yanında Kur'an'ın muhtevasının belirli düzeyde öğretilmesi hedeflenmiştir.*²⁰ Programın hedefleri ve kazanımları bütün öğrenme alanlarında süre süre, tek tek ele alınmış genel olarak şu hususlar zikredilmiştir: *“Kur'an'ı Kerim'i doğru ve güzel okumanın önemini kavrar, harflerin isimlerini söyler, harflerin kelime içindeki yazılış biçimlerini tanır, harfleri mahreçlerine uygun olarak telaffuz eder, harfleri hareketlerine ve med durumlarına göre seslendirir, okunuşu özel olan harf ve işaretleri kuralına uygun olarak okur.”*²¹

İmam Hatip Liselerinde zorunlu olan Kur'an-ı Kerim dersi, normal liselerdeki seçmeli Kur'an-ı Kerim dersleri programından amaç ve içerik olarak

¹⁷ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), “Millî Eğitim Temel Kanunu, (1973)”, md. 32, (Erişim 28 Mart 2023); Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), “Anadolu İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programı”, 11, (Erişim 12 Haziran 2023).

¹⁸ Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (MEBDOGM), “Anadolu İmam Hatip Liseleri Tanıtım Broşürleri”, (Erişim 27 Kasım 2023).

¹⁹ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), “Anadolu İmam Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı”, 9, 13, (Erişim 5 Mart 2023).

²⁰ MEB, “İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı”, 9-15.

²¹ MEB, “İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı”, 10.

farklı olmuştur.²² Lise programında sadece namaz dua ve sûreleri 4 yıl boyunca genel Kur'an kültürü ile beraber günlük hayatta lazım olacak miktarınca verilirken, İHL okullarında hem saat olarak hem de dersin içeriği açısından daha üst kazanımlar hedeflenmiş, *namaz kıldırma ve dini alanda görev konusuna* vurgu yapıldığı için ezber sayısı daha yoğun olmuştur.²³

Program meslekî olarak hazırlansa da öğrencilerin hazır bulunuşluk olarak hiç bilmediği varsayıldığından elif-ba yani harflerin öğretimiyle başlayacaktır. Bunun için de 5 saatlik ders üzerinde 6 (5 saat x 6 hafta= 30 saat ders) haftalık bir süre ayrılmış olup duruma göre bunun şartlara uyarlanması mümkündür. Nitekim bu, Diyanet yayını olan elif-ba'da da 28 ders olarak verilmiş olup takriben aynı ders saatine denk gelmektedir.²⁴ Diğer ünitelerde bütün sınıf seviyelerinde görüldüğü gibi ders saati en fazla *yüzüne okumaya* ayrılmıştır. Çünkü yüzüne okuma bu dersin temel konusudur.

2023 yılında hazırlanan İHL ders çizelgesinde hazırlık sınıfı bulunan okullarda 4 veya 5 saat Kur'an dersinin olduğu belirtilmiştir. Diğer 9, 10, 11, ve 12. sınıflarda sırasıyla 5-4-4-3 şeklinde, toplamda 576 saat olarak yer almıştır. Ayrıca 2 saatlik seçmeli olarak *Kur'an Okuma Teknikleri* dersi konulmuştur.²⁵ Kur'an-ı Kerim ders saati, 24/08/2023 tarihinde kabul edilen yeni haftalık ders çizelgesinde herhangi bir proje uygulamayan İHL okulunda önceki ders saatinin aynısı olup 9. sınıf 5, 10. sınıfta 4, 11. sınıf 4, 12. sınıfta 3 saattir. Proje uygulayan programlarda ders saati azaltılarak değişikliğe gidilmiştir. Buna göre Fen ve Sosyal Bilimler Projesinde 11. sınıfta 3 saat; Geleneksel ve Çağdaş Görsel Sanatlar veya Müzik ve Spor Programında 9. sınıfta 4; 10, 11, 12. sınıfta 3 saat; Fen ve Teknoloji Programında 9. sınıfta 4, 10. sınıfta 3, 11 ve

²² Halil İbrahim Önder, "Kur'an-ı Kerim Eğitim ve Öğretiminde Lafız ve Mananın Yerine Dair Bazı Değerlendirme ve Tespitler", *Theosophia: Felsefe, İlahiyat, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 3 (2021), 170; Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı 2012", (Erişim 5 Mart 2023).

²³ MEB, "İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı", 8-21.

²⁴ Faruk Salman vd., *Tecvidli Kur'an-ı Kerim Elif-Bası*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 1-31.

²⁵ Genel İHL okullarında hazırlık sınıfı yoktur. Ancak bazı okullarda uygulanmaktadır. Bu okullar için bk. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "DGÖM Yabancı Dil", (Erişim 21 Temmuz 2023).

12. sınıfta 2 saat; Yabancı Dil Programında 9 ve 10. sınıflarda 4, 11 ve 12. sınıflarda 3 saat; Çocuk Eğitimi ve Gelişimi Programında 9. sınıfta 4; 10. sınıfta 3; 11 ve 12. sınıflarda 2 saat; *İlahiyat Odaklı Hafızlık Programında 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda 2 saat olarak belirlenmiştir.*²⁶ Programda belirtilen ders saatleri, ortaokula dayalı öğretimin yapıldığı önceki Kur'an-ı Kerim dersi programlarına göre daha azdır.²⁷ 2011-2012 ve 2016 öğretim yılında ise İHL'de Kur'an-ı Kerim dersinin 6+7+6+4 saat olduğu programda toplamda 828 saat,²⁸ 1999-2008 arası uygulanan programda ise hazırlık 8 ve sırasıyla 4+4+4 olarak toplamda 720 saat olduğu görülmektedir.²⁹

Görüldüğü gibi öğrencilerin bir kısmının İmam Hatip Ortaokulundan, çoğunun da diğer okullardan geldiği ve çoğu öğrencinin Kur'an okuma noktasında yetersiz olduğu günümüzde ders saatleri meslekî açıdan daha azdır.³⁰ Ayrıca belirlemek gerekir ki, Temel İslam Bilimleri dersleri de diğer kültür ve fen derslerine göre oranının %25 olması önceki müfredatlara göre³¹ toplamda da az olduğunu göstermektedir.³² Ancak bu eksiklik yaklaşık olarak 20 saate yakın 10 küsur dersten oluşan 11. ve 12. sınıf seçmeli dersleri ile telafi edilmişir.³³ Ne var ki uygulamada yüksek öğretim sınavları kaygısı sebebiyle

²⁶ MEB, "Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi 2023" 1-24.

²⁷ Harun Kantar, *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme (Sivas Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 14, 15.

²⁸ Öcal, *Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutaba'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*, 285.

²⁹ Nazif Yılmaz, *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Yeni Yöntemler ve Materyal Kullanımı*, 39.

³⁰ Yılmaz, *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Yeni Yöntemler ve Materyal Kullanımı*, 88.

³¹ Bu oran önceki müfredatlarda ortalama olarak %60 kültür ve fen dersleri, %40 ilave ile meslek dersleri şeklindedir. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 175, 179, 214.

³² Mustafa Fatih Ay - Nimet Züleyha Pingov, "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Kur'an-ı Kerim Dersine Yönelik Motivasyonlarının İncelenmesi", *Hitit İlahiyat Dergisi* 21/1 (Haziran 2022), 110.

³³ Bu dersler şöyledir: Fıkıh Okumaları, Hadis Okumaları, Tefsir Okumaları, İslam Ahlakı, İslam Felsefesi, İslam Tarihi, Kur'an Okuma Teknikleri, Kur'an'ın Ana Konuları, Meslekî

le bu dersleri meslekî yatkınlığı olan öğrencilerin seçmediği/seçemediği bilinmektedir.³⁴

9. sınıf 1. ünite de "Kur'an Okumaya Giriş" yani elif-ba okumanın konuları zikredilmiştir. 10. sınıftan itibaren yüzüne okuma konuları sûre bazında sıralanmıştır. 180 saatlik bir 9. sınıf Kur'an'ı öğrenme ve tecvidleri belli düzeyde uygulama aşamasından sonra mahreç olarak biraz daha iyi okuma seviyesinin hedeflendiği görülmektedir. Bu hedef de "*Tashîh-i hurûf ilkelerine göre harfleri telaffuz eder.*" şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte *teshîl*, *imâle* gibi özel okunuşlu kelimelerin öğretilmesi istenmiş, vakf, vasıl ve ibtida kurallarının uygulanması hedeflenmiştir. "*Kur'an tilavetinde hatalı okuma biçimlerini tanır.*" cümlesiyle de hatalara vurgu yapılmıştır.

Temel tecvid uygulama ve teorik bilgilerinin ötesinde kıraat ilmi kavramlarına da yer verilmiştir. Bunlar, "*Fem-i muhsin, kıraat, kârî, kurrâ, mehâric-i hurûf, tashîh-i hurûf, dudak talimi, tilavet, temsilî okuma, aşere-takrib, tayyibe, imam, râvi ve tarik kavramları kısaca ele alınır.*" şeklinde adeta ilahiyat düzeyinde bir kazanım hedeflenmiştir. "*Kıraatler konusu, öğrenci seviyesine uygun olarak ele alınır, meşhur kıraat imamları ve râvilerinin isimleri verilir, ayrıntıya girilmez, Türkiye'de yaygın olan okuyuş tarzının Asım kıraatinin Hafs rivayeti olduğuna değinilir.*" şeklindeki kazanımlarla kıraat ilmi konusunda teorik bilgilerin verilmesi istenmiştir.

Zikredilen bu bilgiler, meslekî anlamda gerekli ise de 9. sınıfta harflerin öğretimi ile başlayan bir programda genel öğrenci seviyesi ve zaman dikkate alındığında bunların kazanımı mümkün görünmemektedir.³⁵ Bu sebeple bu

Uygulama, Tasavvuf Kültürü, Klasik Ahlak Metinleri ve Dini Musiki. MEB, "İHL Haftalık Ders Çizelgeleri".

³⁴ Mehmet Koyuncu, "İmam Hatip Okulları: Türk Eğitim Sistemindeki Yeri, Amaçları ve Program Yapısı Temelinde Sorunları", *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (Eylül 2023), 20. Afyonkarahisar Ahmet Karahisari Anadolu İmam Hatip Lisesi (Fen ve Sosyal Bilimler Proje) ve Kız Anadolu İmam Hatip Lisesinde (Fen ve Sosyal Bilimler Proje) sözel alan seçen öğrencilerin seçmeli meslek derslerini hiç almadığı, Proje uygulamayan Merkez Anadolu İmam Hatip Lisesinde de İslam Tarihi, Fıkıh Okumaları dersi ile beraber diğer sosyal bilimler derslerinin seçildiği görülmektedir. (K1, K2, K3 Kişisel Görüşme, 6 Ekim 2023).

³⁵ MEB, "İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı", 23.

hedefler dersin içeriği ve imkanları ile uyuşmamakta ve gerçekçi görünmemektedir.³⁶ Ayrıca yüzüne okumaya yeni başlayan bir öğrencinin elif-ba öğretiminden hemen sonra tashîh-i hurûf (daha ileri düzey) düzeyi amaçlanması hem hedef olarak iddialı hem de lise düzeyindeki öğrenci grubuna ağır bir hedefdir. Öte yandan 10. sınıftan itibaren programın felsefesi gereği yüzünden okuma sûrelerinin mahreç ve tecvidlerine göre okunması ve sûrenin ana temasının açıklanması, öne çıkan mesajlarının öğrenilmesi istenmiştir.³⁷ Ancak bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde öğrenme ortamı, öğrenme süreci ve yaşantısının nasıl olacağı meçhuldür. Ezber konularındaki kazanım ise 9. sınıfta "*Günlük hayatta ve ibadetlerde kullanılan dinî kavram ve duaları ezberden okur.*" şeklinde zikredilmiştir. Bu dualar içinde ezan, kamet gibi namaz dualarının dışındaki günlük hayatta kullanılan dualar da var. Ayrıca bunların anlamlarının da söylenmesi istenmektedir.

10. sınıfta yüzüne okuma alanına ilave olarak, başlangıç seviyesindeki Kur'an öğrencisine değil, öğretici ve adayına hitap eden bilgilere yer verilmiştir. Bunlar, "*Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler*" kapsamında "*tilavette asla uygunluk, fem-i muhsinden öğrenmek, harfleri doğru telaffuz etmek, tecvid kurallarına uygun okumak, tefekkür ve tedebbüre dikkat ve sevgi temelli yaklaşım*" gibi konulardır. Yüzüne ve ezber sûrelerinde de diğer sınıflarla birlikte tecvide göre okunması ve sûrenin ana temasının ve mesajlarının bilinmesi istenmiştir. Bununla birlikte Kur'an okuma seviyesi noktasında 10. sınıftan itibaren diğer sınıflarda *hadır, tedvir ve tahkik* ölçülerine göre yüzünden okuma kazanım olarak daha üst düzeye yükseltilmiştir.³⁸ 11. ve 12. sınıflarda ise sadece 2 ünite olarak *yüzüne okuma ve ezber okuma* öğrenme alanı bulunmaktadır. Ünite ve kazanım olarak teorik tecvid konusu sadece 9. ve 10. sınıfta ilave olarak 11. veya 12. sınıfta seçmeli olarak yer alan "*Kur'an Okuma Teknikleri*" dersinde yer almaktadır. Diğer sınıflarda bunların uygulanması esas alınmıştır. *Kur'an Okuma Teknikleri* dersinde bunlara ilaveten doğru okumanın yanında seri okuma hedeflenmiş

³⁶ Fatih Çakmak, *Din Öğretiminde Hedefler* (Bursa: Emin Yayınları, 2022), 11.

³⁷ MEB, "*İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı*", 20.

³⁸ MEB, "*İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı*", 22-30.

olup³⁹ Elif-ba öğretimi ile başlanan programda nerdeyse 9. sınıfta bütün temel tecvidlerin uygulanması yanında teorik olarak öğretilmesi amaçlanmıştır.⁴⁰

Müfredatta içerik olarak en temel problem ezber konularının meslekî olarak konulması ve hedeflere ulaşamamasıdır.⁴¹ Çünkü meslekî olarak öngörülen program içinde 9. sınıf seviyesi elif-ba öğretimiyle başlamaktadır. Buna rağmen 9. sınıfta *Fâtiha, Âyete'l-Kürsî, Fîl, Kureyş, Mâûn, Keşer, Kâfirûn, Nasr, Tebbet, İhlâs, Felak ve Nâs Sûreleriyle birlikte, Bakara 1-5, Bakara 285-286, Haşr 21-24. ayetleri ezber olarak yer almış, Kadir, Tekâsür Asr, Hümeze Sûreleri* ilave edilmiştir.⁴² Haşr Sûresinin daha yaygın olarak okunan ayetine ilave olarak "lev enzelnâ" şeklinde üst ayetinden alınması hedef olarak güzel olmakla birlikte sıfırdan başlayan öğrenci için gereksiz bir uygulamadır. Nitekim uygulamada alt yapısı hazır olanların dışındaki öğrenciler bu kazanımları elde edememektedir.⁴³ Bu okullardan İlahiyat Fakültelerine gelen öğrencilerin çoğunun Kur'an okumada yetersiz olması, İHL Kur'an-ı Kerim üzerine yapılan araştırmalar ve yaşadığımız tecrübeler bunu doğrulamaktadır.⁴⁴

Programda, namaz duaları olarak adlandırdığımız *Sübhanek, Tahiyyât, Salli-Bârik, Rabbenâ, Âmentü, Kunut Dualarının* yanında Müslümana hayatta lazım olacak meslekî uygulamada da elzem olan *kelime-i şehâdet, istiâze besmele, tekbir, salat-ü selam, rabbi yessir, ezan, kamet, namaz tesbihatı ve cenaze duaları* da yer almaktadır.⁴⁵ Ancak bu konular Hitabet veya Meslekî Uygulama dersinin

³⁹ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "Kur'an Okuma Teknikleri Dersi Öğretim Programı 2014", 11-13, (Erişim 22 Mart 2023).

⁴⁰ MEB, "İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı", 19.

⁴¹ Emine Keskiner, "İmam Hatiplerde İslami İlimlerin Öğretimi", *Yekder Bülten*, 2/ 3 (Güz 2017), 7-11; Ay, *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)*, 27.

⁴² MEB, "İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı", 22.

⁴³ MEB, "İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı", 22.

⁴⁴ Kantar, *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme*, 97; İşlek, *Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Dersi Ezber ve Sorunları*, 3. Bölüm, 8; Recep Koyuncu, "Kur'an Okuma ve Tecvid Dersi Bağlamında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Eğitim ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 115.

⁴⁵ Nazif Yılmaz vd., *İHL Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı 9. Sınıf*, ed. Ahmet İşleyen (Ankara: MEB Yayınları, 2022), 50-67.

konularıdır. Ne var ki, bu konular meslekî olarak Kur'an-ı Kerim dersine sıkıştırılmadan ilgili derste okunmalıdır.

10. sınıf ezberi olarak *Duhâ, İnşirâh, Tîn, Alak, Beyyine, Zilzâl, Âdiyât, Kâria Sûrelerinin* yanında 6 sayfalık *Yâsîn Sûresi* konulmuş, bunlara *Bakara 153-157, Âl-i İmrân 189-194.* ayetleri de aşır olarak ilave edilmiştir. 11. sınıflarda *Nebe', A'lâ, Mülk Sûreleriyle*, aşır olarak *Âl-i İmrân 102-109, Fussilet 30-36.* ayetler verilmiştir. 12. sınıflarda ise sadece 2 aşır olarak *Cuma 9-11. ve Muhammed 1-11.* ayetler konulmuştur.⁴⁶ Seçmeli "Kur'an Okuma Teknikleri" dersinde ise okunacak zaman ve mekâna göre göre aşırılar belirlenmiştir. Buna göre Kur'an ve kıraat meclislerinde *Fâtır 29-35; ilim meclislerinde Âl-i İmrân 1-9; Cami açılışında Tevbe 17-22; iş yeri açılışında Nûr 35-38; merasimlerden sünnet düğünü, nişan ve nikahta Nûr 32-34, Lokmân 12-16; hac uğurlamada Bakara 197-202; asker uğurlamada Nisâ 95-100.* ayetler sayılmıştır.⁴⁷ Görüldüğü gibi ezber sûre ve sayfaları 9. sınıfta her biri önemli olan ve dinlenilmesi gereken 10 küsur namaz duası, diğer dualar ve namaz sûreleri ile bazı sûreler olarak yirminin üzerinde; 10. sınıfta 15 sayfaya yakın; 11. sınıfta 7 sayfaya yakın; 12. sınıfta ise neredeyse ezber sayfası konulmamıştır. Her dönem bu kadar yoğun ders arasında ezber sûresinin/sayısının fazla olması -daha önceki dönemlere göre azaltılmasına rağmen- farklı seviyelerdeki öğrenci grubu için yoğun görünmektedir.

Ezber okuma, mevcut durumda İHL okullarında büyük bir problemdir. Belli düzeyde yüzüne okuyan bir öğrenci ya ezber yapmamakta öylece geçmeyi düşünmekte veya performans, dönem ödevi gibi proje ödevleriyle geçmeyi denemektedir. Nitekim bazı hocalar da mevcut duruma bakarak bu konuda geçer puan vermektedir. Ama şu tecrübe ile sabittir ki, her öğretmen bütün ezber sûre ve sayfaları olmasa da duruma göre asgari ölçüde ezber olmadan dersi başarılı saymamaktadırlar. Bu sebeple İHL'de not olarak başarısı en düşük ders Kur'an-ı Kerim dersi olmaktadır.⁴⁸ Buradaki bu başarısızlık ve

⁴⁶ MEB, "İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı", 26, 28, 30.

⁴⁷ MEB, "Kur'an Okuma Teknikleri Dersi Öğretim Programı", 13.

⁴⁸ Fatih Çollak, "İmam Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri Üzerine Düşünceler" *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, ed. Mahmut Zengin (İstanbul: Dem Yayınları, 2005), 127.

seviye düşüklüğü maalesef sınav sisteminin de garabeti ile İlahiyat Fakültele-
rine yansımaktadır.

Yüzüne okuma ve bazı temel ezber sûre ve ayetleri kişinin hayatında la-
zım olacak kadar öğretebilme sorunu varken ve mevcut müfredatın hedefle-
diği kazanımları tam olarak kazandırılmazken üst sınıflarda öğretim plan-
lamasında alt sınıfların ezberlerinin unutmalarını önlemek için çalışmalar ya-
pılacağı ifade edilmektedir. Meslekî eğitimde bu çalışma çok önemlidir. An-
cak mevcut ezberlerin yapılamadığı bir programda bu da mümkün görün-
memektedir. Öğretmenlerin müfredat ezberlerinin hafifletilmesi veya son
sınıflara kaydırılmasını istemeleri ve kalabalık sınıfların problem olduğunu
beyan etmeleri, meslekî amaçların kazandırılmasındaki problemlere işaret
etmektedir.⁴⁹

2. Meslekî/İlahiyat Dışı Program Çeşitliliğinde Genel Kur'an Öğretimi ve Çerçeve Programı

2.1. Genel Kur'an Öğretiminde Yaklaşım

İHL okulları toplumun sağlıklı din öğretimi ihtiyacına cevap vermekte-
dir. Bu sebeple yaygın bir öğretim ağına sahip olmasının toplumla barışık
bireylerin yetişmesinde ve sosyal problemlerin önlenmesinde katkısı büyük-
tür. Bu okullar, -adı her ne kadar "İmam Hatip" olsa da- salt olarak meslekî
din/Kur'an öğretiminden ziyade genel din/Kur'an eğitimi çerçevesinde eği-
tim veren okullardır.⁵⁰ Bu çerçevede Kur'an okuma ve diğer meslek dersle-
rinde esnek yaklaşım sergilenerek hareket edilmelidir. Çünkü bu okullara
gelen öğrenciler din alanında meslek sahibi olmak için değil dinini sahih bir
şekilde öğrenmek ve üniversitenin bütün alanlarına hazırlanabilmek için hatta
bazı durumlarda puan tercihinine göre gelmektedirler.⁵¹ Dolayısıyla bütün
program çeşitlerinde farklı hazırbuluşluktaki ve hedefleri de farklı olan her

⁴⁹ Önder, "Kur'an-ı Kerim Eğitim ve Öğretiminde Lafız ve Mananın Yerine Dair Bazı
Değerlendirme ve Tespitler", 171; İşlek, *Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İmam Hatip
Liselerinde Kur'an-ı Kerim Dersi Ezber ve Sorunları*, 3.Bölüm/8-10.

⁵⁰ Ay, *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)*, 27.

⁵¹ İbrahim Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlere Göre İmam Hatip Liseleri (Profiller, Algılar,
Memnuniyet, Aidiyet)* (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 35; Mehmet Korkmaz, "İmam Hatip
Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri", *ERUIFD* 16 (2013/1), 22.

öğrenciyi meslekî olarak ağır bir programa tabi tutmak pedagojik olmadığı gibi gerçekçi de değildir.⁵² Lise çağında olan ve ilahiyat alanında çalışmaya-
cak olan öğrenciler için mesleğin gerektirdiği kazanımları amaçlamak öğret-
men ve öğrenci nezdinde sıkıntılar oluşturmaktadır. Bu nedenle ders, meslekî
beceri üzerine değil öğrenci hazırbulunuşluğuna göre kazanım ve süreç odak-
lı bir değerlendirme hedefi üzerine bina edilmelidir. Zira mevcut şartlarda
yüksek/meslekî beklenti dersin başarısız olmasına, dersin ve meslek dersleri
öğretmenlerinin sevilmemesine ve başarı duygusunun elde edilememesine
sebeup olmaktadır.⁵³ Öğrenciye kapasitesinin üstünde bir sorumluluk yükleye-
rek kısa sürede mesafe kat etmesini beklemek ve derste başaramadığımız ka-
zanımı ders dışı farklı metotlarla elde edilmesini planlamak dersin imkân ve
şartlarını zorlamaktadır. Yaşanılan tecrübeler, bazı öğretmenlerle yapılan gö-
rüşmeler ve okullardaki öğretim ortamı bunu doğrulamaktadır.⁵⁴

Programın felsefesi olan ölçme ve değerlendirmede sürecin değerlendiril-
mesi ve esnek yaklaşım ilkesi gereği öğrenciye meslekî kaygı gütmeden
başarı duygusunun tattırılması da önemlidir.⁵⁵ Bu sebeple meslekî önemine
binaen baraj olarak belirlenen bu ders; bütün okullarda baraj olmaktan çıkarılmalıdır. Çünkü uygulamada bu sistemin Kur'an öğretimine faydası görül-
memekte ve öğrencilerde Kur'an okumaya karşı olumsuz yargılar oluşmasına

⁵² Ay, *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)*, 42; Mahmut Zengin - Davut Karaman, "Öğrencilerin Proje Anadolu İmam Hatip Liselerini Tercih Nedenleri ve Meslekî Eğilimleri", *ilahiyat tetkikleri dergisi* 54 (Aralık 2020/2), 421; Zehra Özgül, *Öğrenci Görüşlerine Göre İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi (Şanlıurfa Örneği)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 37, 40, 41.

⁵³ İşlek, *Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Dersi Ezber ve Sorunları*, 5; Aşlamacı, "İHL Öğrencilerinin Meslek Dersleri ve Meslek Dersi Öğretmenlerine Yönelik Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", 225; Nurullah Altaş, *Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022), 304.

⁵⁴ İşlek, *Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Dersi Ezber ve Sorunları*, 3. Bölüm/8.

⁵⁵ Yusuf Alemdar, "Teknik ve Estetik Açısından Kur'an Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2008), 216; Yunus Biceğez, *Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler, Yöntem ve Teknikler* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 139.

sebeptir. Lise düzeyinde asıl olan; öğrenciyi kazanmak, dînî, millî ve manevî değerler hakkında olumlu bir duygu oluşturmak, hassaten ahlâkî ilkelere ve dini değerlere karşı sempati uyandırmak olmalıdır. Ergenlik döneminin çalkantılı yıllarına denk gelen bu zamanda -bazı nitelikli okullar hariç- çoğu öğrencinin meslekî/akademik anlamda okumaya ilgisinin olduğunu ve bu yönde gelecekle ilgili hedefinin bulunduğunu söylemek zordur.⁵⁶ Bu sebeple öğrencilere "imam, Kur'an öğreticisi aday vb." gözüyle değil, Müslümanın günlük hayatında lazım olacak genel okuma, dua ve sûre ezberleri bilmesinin yeterli olacağı düşüncesiyle ve iyi bir insan ve ahlaklı bir Müslüman olma hedefi doğrultusunda bakmak daha makuldür.⁵⁷ Bu durumda Kur'an-ı Kerim dersinde meslekî kusur sayılabilecek bazı hatalı okuma ve eksiklikler mazur görülmelidir.⁵⁸ Çünkü dini tutum ve davranışların şekillendiği dönemde katı ve sonuç odaklı yaklaşım öğrencide dine, Kur'an'a/İslam'a karşı mesafe oluşmasına sebep olabilir.⁵⁹ Bu durum da bu okulların inançlı, ahlaklı, kültürlü, bilgili geçler yetiştirme amacına aykırıdır. Burada toplumun meslekî ihtiyaçlarından ziyade öğrencinin bireysel olarak dini bilgi ihtiyaçları ön plandadır. Mezun olanların dağılımlarına baktığımızda da öğrencilerin, inançlı, ahlaklı birer doktor, mühendis, yönetici veya işçi, çiftçi olarak topluma hizmet ettikleri görülmektedir.⁶⁰

Dozu daha yüksek din öğretimi anlayışı ile hareket edildiğinde -meslekî olarak düşünmediğimizde bile- Kur'an okuma her Müslümanın başlangıç olarak okuyabilmesi gereken bir derstir. Bu anlamda Kur'an okuma ve Kur'an'a dair genel kültür bilgisinin geliştirilmesi de önemlidir. Bu anlayışla hareket edildiğinde esasen Kur'an-ı Kerim dersi sınıfı geçme-kalma anlayışıyla hareket edilerek başarısız olunacak bir ders değildir. Bu çerçevede Kur'an

⁵⁶ Fatih Çakmak, *Gençlik Dönemi Din Eğitimi* (Ankara: Eğiten Kitap Yayınları, 2019), 41, 45.

⁵⁷ Türkiye İmam Hatipliler Vakfı (TİMAV), "Türkiye'de İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatipliler Algısı Kamuoyu Araştırması (Türkiyede İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatipliler Algısı)", 48, (Erişim 25 Kasım 2023); Korukcu, "Meslekî Orta Öğretim: İmam Hatip Liseleri", 171.

⁵⁸ Yavuz Fırat, "Kur'an'ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine", *Bilimname: Düşünce Platformu* 22 (Ocak 2012), 25.

⁵⁹ Çakmak, *Gençlik Dönemi Din Eğitimi*, 50.

⁶⁰ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 186.

okuma adına, okulun mevcut durumuna göre seviyenin belirlenmesi ve buna göre öğretilecek konuların/ezber ve tecvid bilgisinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Süreç içinde ne öğretildi ise buna göre değerlendirme yapıлып kazanımların elde edilmesinde yarar vardır.⁶¹ İlâveten söylemek gerekirse, lise düzeyi zorunlu bir öğretimdir. Zorunlu eğitimin olduğu yerde hedef ve kazanımlar genelleştirilmek zorundadır ve asgari gerekli olan bilgiler önem arz etmektedir.⁶²

2.2. Çerçeve Programı Önerisi

Programın meslekî yapısı ile başlangıç düzeyinin elif-ba olması ve ölçme-değerlendirmede daha esnek bir yaklaşımın sergilenmesi, kazanımların ulaştırılmasında çelişki arz etmektedir. Bu sebeple çok boyutlu işlevsel yapısı olan okulların Kur'an-ı Kerim programının kazanım felsefesinin meslekî olmaktan çıkarılması ve halkın din eğitimi talebine uygun hale getirilmesi gerekir.⁶³ Bugün bu okulların tamamına meslekî eleman yetiştiren okullar olarak değil, kültür dersleri ile beraber yoğun din eğitiminin yapıldığı okullar olarak bakmamız gerekir. Çünkü mezunların çoğunluğu İlahiyat dışındaki diğer alanlardaki fakülterele yönelmektedir.⁶⁴ Kur'an-ı Kerim dersini de normal liselerde seçmeli olan dersler gibi din öğretimin daha yoğun olduğu bir okul formatıyla ele almak daha gerçekçi olacaktır. Bu çerçevede Kur'an okumasını öğretecek ve dini bilgilerin öğrenilmesini sağlayacak şekilde genel din eğitimi/Kur'an öğretimi programı uygulanmalıdır. Yani programın felsefesinde iyi bir Müslüman, insan ve vatandaş olma hedefiyle pratik hayatta elzem bilgiler olmalıdır. Dolayısıyla bu okullarda meslekî ağırlığı olan program yerine lise ve dengi okul olarak da içeriği hafifletilmiş ve teknik olmaktan çıkarılmış *Din Dersleri (Kur'an Okuma, tefsir, hadis, fıkıh, ilmihal, Arapça, akaid vb.)* progra-

⁶¹ MEB, "İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı", 5.

⁶² Ahmet Gökdemir, "Kur'an Okuma ve Tecvid Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)", *İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Eğitimi ve Öğretimi (Sorunlar-Çözümler-Yöntemler)*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 25.

⁶³ Sümeyra Arıcan, "Sivil Toplum Kuruluşlarına Göre İmam-Hatip Okulları: Kurumsal Varlık ve Meslek Lisesi Statüsü", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2) (Aralık 2020), 663.

⁶⁴ Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlere Göre İmam Hatip Liseleri*, 32.

mı uygulanmalıdır.⁶⁵ Meslek dersleri yoğunluğunun azaltılması fikrinin İHL okullarını genel liseye yaklaştıracağı endişesi dile getirilmiştir.⁶⁶ Ancak kastettiğimiz hafifletilmiş program meslek dersleri ve Kur'an-ı Kerim dersi açısından daha çok içerikle ilgilidir. Bu sebeple mevcut Kur'an-ı Kerim programı (diğer meslek dersleri de dahil) meslekî din öğretimini hedeflenerek değil, zikredilen toplumsal ihtiyaca göre bu yaklaşımla yeniden düzenlenmelidir.⁶⁷ Bu program, Millî Eğitim Temel Kanunundaki İmam Hatip Liselerinin iki amacından biri olan yüksek öğretime (İlahiyat dışındaki alanlara) öğrenci hazırladığı dikakte alınarak gerçekçi bir müfredat olmalıdır.⁶⁸ Buna göre programda yoğun din öğretimi çerçevesinde *Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid* dersi için *Namaz Duaları ve Namaz Sûreleri*, *Duhâ-Hümeze* arası sûreler ve *Yâsîn Sûrelerinin* ezberlenmesi yeterli görülmeli, bunlar programa dengeli bir şekilde dağıtılmalıdır. Çünkü meslekî anlamda Diyanet Akademisi giriş sınavlarında istenen temel yeterliliklerde sadece bu sûreler zikredilmiştir.⁶⁹ Ayrıca, tecvid konusunda da temel tecvid konuları haricinde kıraat kavramları, kıraat imam-ları gibi konular, Kur'an öğretim teknikleri vs. konuların programdan çıkarıl-masında fayda vardır.⁷⁰ Bu gerekçelerle mevcut okullar toplumsal ihtiyaca cevap vermek üzere ilahiyat dışında proje uygulayan ve uygulamayan diğer okullara göre din eğitiminin ve öğretiminin daha üst seviyede verildiği okul-lar olarak görülmeli ve dersin amaçları, kazanımları buna göre belirlenmeli-dir.

⁶⁵ Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri*, 138.

⁶⁶ Akif Savaş, "Sivil Toplum Kuruluşlarının İHL Program Çeşitliliğine Yaklaşımları", *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (Haziran 2023), 131.

⁶⁷ Savaş, "Sivil Toplum Kuruluşlarının İHL Program Çeşitliliğine Yaklaşımları", 131.

⁶⁸ MEB, "Millî Eğitim Temel Kanunu, (1973)", md. 32; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 175.

⁶⁹ Kur'an okuma dersinden Diyanet Akademisine giriş sınavında "Kur'an'ı yüzüne okuma, Duhâ- Nâs sûreleri arası, Yâsîn, Mülk, Nebe' Sûreleri, Bakara 1-5, 255, 285-286 ve Haşr Sûresi 20-24. ayetlerinden sorumlu tutulmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü (DİB), "2023 Yılı Diyanet Akademisi Aday Din Görevlisi (KKÖ, İ-H, M-K) Alımı", (Erişim 4 Ekim 2023).

⁷⁰ Kadir Taşpınar, "Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme (RTEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği)", *İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Eğitimi ve Öğretimi* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 119.

Bu çerçevede ezber sûreleri ve tecvid konularının sınıf dağılımı şöyle olabilir:

İHL (Normal/İlahiyat Dışı Proje) Kur'an-ı Kerim Dersi Çerçeve Programı Önerisi

Hazırlık	Normal okullarda hazırlık sınıfına ihtiyaç yoktur. Ancak, bu sınıf, dil öğretimi amacıyla konulabilir.		
Sınıf Seviyesi	Yüzüne Okuma	Ezber Okuma	Tecvid Bilgisi
9. Sınıf	Elif-Ba Öğretimi ve Kur'an Okumaya Giriş	Namaz Duaları: Sübhâneke, Tahiyât, Salli-Bârik, Rabbenâ, Âmentü, Kunut Duaları, Âyetü'l-Kürsî, Fatiha	Mushaftan Tecvidsiz Okuma
10. Sınıf	Yüzüne Okuma (Tecvidli)	Namaz Sûreleri: Fil, Kureyş, Mâûn, Kevser, Kâfirûn, Nasr, Tebbet, İhlâs, Felak, Nâs, Bakara 1-5, Bakara 285-286, Haşr 22-24. Ayetler, Duhâ, İnşirâh, Tîn, Zilzâl, Âdiyât, Kâria, Tekâsür, Alak, Kadr, Beyyine, Asr, Hümeze	Pratik Tecvid Uygulaması
11. Sınıf	Yüzüne Okuma (Tecvidli)	Yâsîn Sûresi (6 sayfa)	(Teorik) Temel Tecvid Bilgisi (Karabaş tecvidi içeriği)
12. Sınıf	Yüzüne Okuma (Tecvidli)	Eksiklikleri giderme ve önemli sûrelerin tekrarı (Gerektiğinde son sınıfta Kur'an-ı kerim dersi olmayabilir veya günlük hayatta lazım olan Hitabet ve Meslekî Uygulama dersinin duaları okunabilir.)	(Teorik) Temel Tecvid Bilgisi (Karabaş tecvidi içeriği)
Genel Kültür	Kelime-i şehâdet, istiâze besmele, tekbir, salat-ü selam, rabbi yessir, ezan, kamet, namaz tesbihati; Hitabet ve Meslekî Uygulama dersi de sadece imamlık ve müezzinlik çerçevesinde verilmelidir. Anlam/tefsir öğretimi de belli ayetler üzerinden yapılabilir.		

3. Meslekî Kur'an Öğretimi: Meslekî/İlahiyat İmam Hatip Liseleri Açılmasının Gerekliliği

3.1. Meslekî/İlahiyat Proje Programı/Okulu İhtiyacı

İHL okullarında sistemsel/yapısal problemler söz konusudur. Bunların en önemlisi bu okulların toplumun din öğretimi ihtiyacı olarak her yerleşim birimine açılması ile beraber, "çok öğrenci ile din eğitiminin yaygınlaşması"

amacı hedeflenmesi sebebiyle meslekî hedefin ikinci planda kalması ve nitelikli (merkezi sınav puanı ile öğrenci alan) okulların meslekî/ilahiyat eksenli programlanmamasıdır. İHL okulları program çeşitliliği ile meslekî/ilahiyat dışı kültür ve fen alanlarındaki ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte yapılmıştır.⁷¹ Bununla birlikte İmam Hatip Ortaokulu veya örgün eğitimle birlikte hafızlık projesinin uygulandığı okullardan⁷² İmam Hatip Liselerine meslekî anlamda yönelme çoğunlukla olmamakta ve gelen öğrencilerin meslekî hedefi %10 civarında kalmaktadır.⁷³ Bugün nitelikli olarak sayılan İHL okullarında Fen ve Sosyal Bilimler alanlarında proje uygulamalarının olması, bu okulların üniversiteye her alanda öğrenci yetiştirdiğini ve öğrencilerin bu amaçla tercih yaptığını göstermektedir. Bu anlamda program çeşitliliği gayet isabetli görünmekte ve istenen bir durumdur.⁷⁴ Ancak bu okulların ortaöğretimin temel hedeflerinden olan öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetleri doğrultusunda⁷⁵ münevver din adamı yetiştirme misyonunu bihakkın yerine getirebilmek ve

⁷¹ 2019 yılında yapılan araştırmada İstanbul örneğinde İlahiyat isteyenlerin oranı %10'dur. Bugün de bu oran düşük seviyede olup önceki yıllarda da durum böyle idi. bk. Suat Cebeci, "İmam Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri", *Türkiyede Din Eğitimi ve Öğretimi* (İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı, 1993), 113; Hulusi Yiğit, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yüksek Din Öğretimi Algısı (İstanbul Örneği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 56. 2016 yılında İHL üzerinde yapılan bir araştırmada ilahiyat ve din görevliliği isteyenlerin oranının %19 civarında olması da (bu oran çalışmaya göre değişebilir) İmam Hatip Liselerinin toplumdaki fonksiyonu ortaya koymaktadır. Ömer Faruk Çelik, *Katsayı Uygulamasının Kaldırılması Sonrasında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Davranış, Tutum ve Özellikleri (Gaziantep Örneği)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 132.

⁷² Bu okullar için bk. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "Okul-Kur'an Kursu İş Birliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi", (Erişim 22 Kasım 2023).

⁷³ Rahime Kuloğlu, *Yönetici Görüşlerine Göre İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Projesinin Değerlendirilmesi* (İstanbul: Sabahattin Zaim - Marmara Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak YL Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 37; Korukcu, "Meslekî Orta Öğretim: İmam Hatip Liseleri", 166.

⁷⁴ Davut Karaman, "Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (2021), 24-29; Savaş, "Sivil Toplum Kuruluşlarının İHL Program Çeşitliliğine Yaklaşımları", 130.

⁷⁵ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği (28/10/2016-29871 RG)", (Erişim 1 Nisan 2023).

ilgili hizmet alanının temel yeterliliklerini sağlamak için kültür dersleri ile birlikte meslek derslerinin daha etkin uygulandığı, istekli ve nitelikli öğrenci grubuna ve programına/okuluna ihtiyaç vardır.⁷⁶ Hali hazırda merkezi sınavla öğrenci alan nitelikli yani Sosyal ve Fen Bilimleri projesi uygulayan okula yerleşemeyen ama din/sosyal (başta Kur'an okuma ve Arapça) alanında başarılı olan öğrencilerin (hafızlık dışında) yerleşebileceği nitelikli bir okul bulunmamaktadır.

Lise düzeyindeki *Hafızlık Proje İHL Okulları* Diyanet İşleri Başkanlığına yetişmiş eleman sağlama anlamında önemli projelerden biridir.⁷⁷ Ancak okul/program türleri arasında hafızlık dışında doğrudan “Meslekî/İlahiyat Proje Okulu” adıyla program bulunmamaktadır.⁷⁸ Bazı okullarda da özel gayretlerle ilahiyat odaklı meslekî çalışmalar yapılmaktadır.⁷⁹ Diğer İmam Hatip Lisesi ders çizelgesinde de özellikle 11. ve 12. sınıfta İlahiyat Fakültelerine öğrenci hazırlayacak Temel İslam Bilimleri dersleri olarak seçmeli dersler bulunmaktadır. Ancak program veya okul türü olarak alan sınavı ile öğrenci

⁷⁶ Mehmet Koyuncu, “İmam Hatip Okulları: Türk Eğitim Sistemindeki Yeri, Amaçları ve Program Yapısı Temelinde Sorunları”, 11; Türkiye İmam Hatipliler Vakfı (TİMAV), “Din Öğretiminde Kalite Çalıştayları-3 İmam Hatiplerde Meslekî Müfredat ve Program Çeşitliliği Çalıştayı Sonuç Raporu 27-28 Ocak 2017”, 21, (Erişim 25 Kasım 2023); Korukcu, “Meslekî Orta Öğretim: İmam Hatip Liseleri”, 166.

⁷⁷ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), “Hafızların Eğitim Gördüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri Hafızlık Programı/Projesi Öğrenci Alımı Usul ve Esasları Kılavuzu”, (Erişim 28 Mart 2023); Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (MEB), “Hafızlık Pekiştiren AİHL”, (Erişim 28 Mart 2023); MEB, “İHL Ders Çizelgesi”, 4.

⁷⁸ Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (MEBDOGM), “İHO-AİHL, Proje ve Program Okulları”, (Erişim 4 Eylül 2023); Karaman, “Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi”, 18; Zengin - Karaman, “Öğrencilerin Proje Anadolu İmam Hatip Liselerini Tercih Nedenleri ve Meslekî Eğilimleri”, 413.

⁷⁹ MEB Murat Hüdavendigar AİHL, “İlahiyat Odaklı Hafızlık Projesi Çalışmalarına Devam Ediyor”, (Erişim 28 Mart 2023); bk. Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (MEB), “Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerimizle Mesleğe Hazırlama-Yaz Eğitim Etkinlikleri Gerçekleştirildi”, (Erişim 3 Kasım 2023); Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğü (MEB), “İmam Hatip Liselerinin Başarılı Öğrencilerine Mesleğe Hazırlama ve Yetiştirme Kursları”, (Erişim 3 Kasım 2023).

alan ilahiyat odaklı, bizim tercih ettiğimiz isimle *Meslekî/İlahiyat Proje İmam Hatip Lisesi* program türü bulunmamaktadır.

Hafızlık Proje Okullarının meslekî ihtiyaca cevap verdiği düşünülebilir. Ancak bu okullarda da birçok imkana rağmen Kur'an-ı Kerim ders saatinin azaltılması yanında öğretmen eksikliği ve programı uygulama anlamında sıkıntılarının olduğu bilinmektedir. Öte yandan İmam Hatip Ortaokulu-Hafızlık projesinde zeki ve çalışkan öğrenciler hafızlık yapsa da kesintisiz eğitimin etkilerinin bir yansıması olarak Kur'an Kurslarına akademik yeterliliği olan öğrencilerin gönderilmediği bilinmektedir. Bu sebeple bu okullardan mezun öğrencilerin YKS sınavlarında yeterli puan alamadığı ve İlahiyat Fakültelerine giremediği görülmekteydi. En son yapılan düzenlemede hafızlar, belli bir kontenjan ayrılarak İlahiyat Fakültelerine girebilmiştir.⁸⁰ Ancak bunun adedi çok düşük kalmaktadır.⁸¹ Bu okullarda Diyanet Akademisi'ne aday görevli olarak sıkıntı oluşturmaya da tam anlamıyla İlahiyat Fakültesine öğrenci yetiştirdiğini söylemek mümkün değildir. Ayrıca mesleğe yönelenlerin ve İlahiyat Fakültesine gidecek öğrencilerin hepsinin hafız olması da şart değildir.

Normal İHL'nin dışında lise düzeyinde meslekî eğitim verecek ve İlahiyat Fakültesine öğrenci hazırlayacak yeni *Meslekî/İlahiyat İmam Hatip Liselerinin*⁸² açılması meslekî Kur'an öğretiminin yanında diğer dersler için de fayda sağlayacak ve İlahiyat yüksek din öğretiminin seviyesini yükseltecektir. Nitekim bu ihtiyacı İmam Hatip Liselerinde görev yapan öğretmenlerin neredeyse

⁸⁰ Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ), "İlahiyat Fakültesi 'İmam Hatip Lisesi Hafızlık Projesi' İle İlk Kez Öğrenci Kabul Ediyor", (Erişim 28 Mart 2023).

⁸¹ 2022 yılında Kocaeli İlahiyat'ta yapılan araştırmaya göre bu oran %3,4 civarındadır. Mehmet Maşuk Acar - Muhammet Fatih Genç, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur'an Okuma ve Tecvid Dersine Karşı Tutumları (Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/2 (Aralık 2022), 615.

⁸² "Meslekî/İlahiyat" kavramı ile yeniden dizayn edilmiş, tamamen Diyanet Akademisine aday görevli ve İlahiyat Fakültelerine aday öğrenci yetiştiren okulların ihdas edilmesini kastediyoruz. Bu önerimiz 2023 yılı İHL müfredat çalıştaylarında dile getirilmiştir. Burada "İHL İlahiyat Proje Okulu" veya "İlahiyat Lisesi" gibi farklı isimlendirmeler de yapılabilir.

tamamına yakını meslekî alan programının uygulaması gerektiğini beyan ederek belirtmişlerdir.⁸³

Bu okullar, her ilde yatılı veya gündüzlü olarak Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi gibi merkezi sınavın yanında başta *Kur'an-ı Kerim Okuma* üzerinden sözlü sınavla (özel yetenekle) girilebilen okullar olmalı, gerektiğinde Diyanet onaylı yüzüne okuma belgeli olarak gelmelidir.⁸⁴ Öğrenciler Diyanet Kurslarındaki Kur'an okuma alt yapısıyla gelmeli, Kur'an Kursları meslekî alt yapıyı oluşturmada işlevsel olmalıdır. Bu sebeple meslekî açıdan durum, sadece ders saatinin artırılması, müfredat derslerinin yetersiz olması, farklı yöntemlerin kullanılması ve dersin sevdirmesi gibi konularının çözülmesi meselesi değildir. Haliyle mesele sistemle beraber öğrencinin kabiliyeti, yatkınlığı ve isteğidir. Bunun için mesleğe atılacak olanların küçük yaşta Kur'an okumayı çözmüş olması gerekir. Ülkemizde Kur'an öğretim alt yapısı durumu buna müsaittir.⁸⁵ Mesleğe ve İlahiyat Fakültelerine öğrenci yetiştiren bir okula son anda sadece alanla ilgisi olmayan LGS puanına göre tercih yapılması mümkün değildir. Aksi takdirde mevcut durumda meslekî yetersizlik had safhada olmaya devam edecektir. Zira toplum bu görevleri yerine getirecek öğrencilerden pratik uygulama becerisi beklemektedir. Kur'an okuma bunların en başında gelmektedir. Bunlar olmadığında İHL ve dolayısıyla İlahiyat Fakültesi mezunlarının toplum nezdinde itibar kaybına uğraması söz konusu olmak-

⁸³ Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri*, 90.

⁸⁴ Bu konuda Spor lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi vb. örnekler mevcuttur. İmam Hatip Lisesi meslekî eğitimi bu okullar gibi tamamen yetenek meselesi olmasa da Kur'an okuma anlamında bir yetenek ve mesleğe yatkınlık gerekmektedir. Eğer bu problem, giriş sınavı ile çözülmeyecekse ikinci bir çözüm önerisi olarak en azından hazırlık sınıfında Arapça dersi gibi Kur'an okuma dersi ayrı bir baraj olarak yer almalı ve ders saati olarak en az 10 saat olmalıdır. Kur'an okuma dersinde kurs olarak Diyanet Akademisi ile işbirliği yapılmalıdır. Bu iki dersin birinden yeterliliği sağlayamayan öğrenci diğer İHL okullarına nakledilebilmelidir.

⁸⁵ 2014-2015 eğitim-öğretim yılı itibarıyla ülkemizdeki toplam Kur'an Kursu sayısının 16.958; bu kurslarda yüzüne okuma çalışanların 1.133.095; hafızlık çalışanların ise 31.648 olduğu belirtilmiştir. Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 479.

tadır.⁸⁶ Öte yandan bu okullarda görev yapacak öğretmenler de başta Kur'an okuma ve Arapça olmak üzere alan yeterliliği özel sınavla gelmelidir. Gerekiirse -İlahiyat Fakültelerindeki olabilecek bölümleşme durumuna göre- Kur'an İlimleri ve Meslekî Uygulama; Arapça, Fıkıh, Hadis, Akaid/Kelam; İslam Tarihi ve Dinler Tarihi olarak grup branşlaşma olmalıdır.⁸⁷

Söz konusu temel yeterliliği sağlamada meslekî açıdan Kur'an Kurslarının yeri büyüktür. Kur'an okumada asgari yeterlilik geleneksel okumalarda, yaz kurslarında ve Kur'an Kurslarında sağlanmalıdır. Bu yönüyle özellikle İlahiyat alanında meslekî eğitimin temelinde yaygın eğitim olarak Kur'an Kursu olmalıdır. Bu konuda Okul-Kur'an Kursu Hafızlık İş birliği Projesi gibi hafızlık dışında kalıcı olarak bir sisteme ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu kurumun normal vatandaşlara verdiği eğitimin yanında meslekî olarak bu alana öğrenci yetiştirdiği unutulmamalıdır. Bu kursların örgün eğitim içinde yer almaması bunun önemini ortadan kaldırmaz.⁸⁸ Nasıl ki bu kurslar, hafızlık proje İHL okullarının öğrenci kaynağı ise ihdas edilebilecek *Meslekî/İlahiyat Proje İmam Hatip Liselerinin* en önemli öğrenci kaynağı olmak zorundadır. Zira bugün Kur'an öğretimi ilkokul düzeyinde yapılamamaktadır. Bu sebeple Kur'an Kurslarının, zorunlu 12 yıllık kesintisiz eğitim sistemi içinde resmi olarak (isteyen öğrenci ara için verilerek) yer alması meslekî bir zorunluluktur. İlkokul'dan sonra hafızlık için verilen izin artırılmalı bu süre en az 3 yıl olmalıdır. Bu izin sadece hafızlar için değil isteyen herkesi kapsamalıdır. Ayrıca LGS (Liselere Geçiş Sistemi) sınavında öğrencinin aldığı puanla tercih hakkı sonraki yıllar için saklı tutulmalıdır. Bu şekilde öğrenci kaynağı bu kursların olması durumunda şu andaki meslekî müfredatın üst düzey kaza-

⁸⁶ Ömer Demir, "İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri ile İlgili Görüşleri", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2019), 84.

⁸⁷ Aşlamacı, "İHL Öğrencilerinin Meslek Dersleri ve Meslek Dersi Öğretmenlerine Yönelik Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", 102.

⁸⁸ Yaygın din öğretiminin önemi için bk. Adem Korukcu - Davut Işıkdöğün, "Yaz Kur'an Kurslarında Uygulanan Kur Sistemiyle İlgili Öğreticilerin Görüşleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/1 (Nisan-2016), 16.

nımlarını hedeflemek doğru ve ulaşılabilir olacaktır. Çünkü hedefler mevcut öğrenci seviyesine uygun olmalıdır.⁸⁹

Bu okullardan mezun olan öğrencilerin, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İmam Hatip, Müezzin Kayyım ve Kur'an Kursu öğreticisi alımı sınavlarını kazanabilecek düzeyde olması hedeflenmelidir. Bu anlamda daha iyi seviyede Kur'an öğretimi için Osmanlı eğitim sisteminde kurulan *Dâru'l-Kur'ân*⁹⁰ müessesesi vazifesi görmelidir. Akademik başarısı yüksek öğrencilerin de gerek okul puanlarıyla gerek gerçekleştirilecek alanda merkezi ve sözlü sınavlarla İlahiyat Fakültelerine yerleşmeleri sağlanacaktır. Bu şekilde İlahiyat müfredatı da daha yüksek düzeyde -tashîh-i hurûf düzeyinde- bir öğretim yapılmış olacaktır.⁹¹ İhdas edilecek *Meslekî/İlahiyat Proje İHL* okullarına Kur'an okumayı ve diğer bilgileri belli düzeyde öğrenmiş ve mesleğe yatkın öğrencilerin girmesi hedeflenmelidir. Bu kapsamda müfredat yüzüne okumayı geliştirme, ezber okuma ve temel teorik tecvid bilgileri olmalıdır.

İlahiyat ilimlerinin temelini "Kur'an Okuma" oluşturması sebebiyle meslekî anlamda başta Kur'an okuma olmak üzere *Kur'an Kursu/İmam Hatip Ortaokul > Meslekî/İlahiyat Proje İHL > İlahiyat Fakültesi* şeklinde sarmal düşünülmesi gerekir. Bu yaklaşımla *Meslekî/İlahiyat Proje İHL* programın var olan program türlerine ilave edilmesini gerekli görüyoruz. Kur'an eğitiminin ve diğer meslekî uygulamaların kalitesi adına buna daha çok ihtiyaç bulunmaktadır.⁹² Çünkü mevcut durumda İlahiyat Fakültelerinde Kur'an okuma düzeyi yeterli olmayan her öğrenci gelebileceği için İHO düzeyindeki okumalarla mezun olunabilmektedir. Ortaokuldan İlahiyat düzeyine kadar aynı müfredat ve sı-

⁸⁹ Ahmet Doğanay - Mediha Sarı, "Öğretim Amaçlarının Belirlenmesi, İfade Edilmesi ve Uygun İçeriğinin Seçilmesi", *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Ahmet Doğanay (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 72.

⁹⁰ Farklı tanımlar yapılmakla birlikte *Dâru'l-Kur'an ve Dâru'l-Huffâzların* tecvid ve mehâric-i hurûfun öğretildiği ve Kur'an'ın ezberlendiği yer olduğu söylenebilir. *Dâru'l-Kurrâ* ise kıraat eğitiminin yapıldığı yerdir. Yusuf Alemdar, *İstanbul'da Kur'ân Okulları* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 90, 163.

⁹¹ Taşpınar, "Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme (RTEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği)", 115.

⁹² Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), "Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi (Ankara, Eylül 2017)", 44, (Erişim 27 Kasım 2023).

nav sistemleriyle istenilen meslekî ve akademik verim alınamamaktadır. İlahiyat düzeyinde başta Kur'an okuma dersi olmak üzere istenilen düzeyde öğretim ve kazanım elde edilememesinin kaynağı İHL okullarındaki bu problem olup seviyenin yükseltilmesi başta Kur'an okuma olmak üzere okulların meslekî olarak yeniden yapılandırılmasından geçmektedir.⁹³ Diyanet Akademisinin din görevlisi adaylarına uzun süre eğitime tabi tutmasının gerekçesi de söz konusu eğitim eksikliği olmalıdır.⁹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı seçtiği öğrencilere ilave eğitim vererek problemi çözerken MEB ve diğer kurumlara "İlahiyatçı" olarak atanabilecek öğrencilerin Kur'an okuma konusundaki temel yeterlilik problemi devam etmektedir. İlahiyat Fakültelerinde Kur'an'ı tecvid akidelerine göre okuyabilmesi, yoğun ezber sürelerinin okunabilmesi ve tecvid kurallarını teorik olarak bilinmesi asgari temel hedef olsa da mevcut durumda ders programı çerçevesinde gerçekleştirilmesi mümkün değildir.⁹⁵ Bunu önlemek için kendi tarihimizdeki uygulamaları örnek alarak Kur'an öğretiminde kademeli yaklaşım getirilmelidir. *Meslekî/ilahiyat programı uygulayan okullarda iyi seviye Kur'an okuma, (hafız sınıfı/okullarında tashîh-i hurûf seviyesi) İlahiyat Fakültelerinde ise yüksek seviyede (tashîh-i hurûf) Kur'an okuma ve Kur'an tilaveti ve Hafız rivayeti teorik bilgilerin verilmesi hedeflenmeli, bu şekilde sistem oluşturulmalıdır.*⁹⁶

İHL'de görev yapan bir öğretmen bu konudaki düşüncelerinin şöyle açıklamıştır:

"Programın eczacılık, hukuk, tıp gibi fakültelere gitmek isteyen öğrenciler ile İlahiyat fakültelerine gitmek isteyen öğrenciler için ayrı değerlendirilmesi gerekir. Bence bu önemli bir sorun. İlahiyata gitmek isteyen öğrenciler için eğitim programı, içeriği farklı verilmeli, ilahiyat dışındaki öğrenciler için

⁹³ Yakup Yüksel, "İmam Hatip Liselerinde Kur'an Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (Tekirdağ Örneği)", *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (2016), 11.

⁹⁴ Osman Bayraktutan, "Kur'an-ı Kerim Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulması Üzerine Bir değerlendirme", *İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Eğitimi ve Öğretimi*, ed. Ahmet Gökdemir (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 70.

⁹⁵ Taşpınar, "Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme (RTEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği)", 104.

⁹⁶ Ömer Demir, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. Hasan Dam (Ankara: Lisans Yayıncılık, 2019), 216.

farklı olmalı. Çünkü kimi ilahiyat dışında tercih yapacak öğrenciler meslek derslerinde sıkıntı yaşıyorlar, isteksiz davranıyorlar ve bu dersler öğrencilere yük gibi geliyor. Ama İlahiyat Fakültesinde okumak isteyen öğrenciler için bu dersler bir gereklilik oluyor. Dolayısıyla bu konuda ya bir orta yol bulunması gerekecek müfredat açısından, ya da iki ayrı programın uygulanması gerekecek gibi görünüyor. Tüm öğrencilere standart tek müfredat uyguluyoruz, bu da eğitimin niteliğini etkiliyor."⁹⁷ Yapılan başka araştırmalarda aynı problemler dile getirilmektedir.⁹⁸

İfade edildiği gibi İmam Hatip Liselerindeki meslekî seviyenin yükseltilmesi, İlahiyat Fakültelerinin seviyesinin yükseltilmesini de beraberinde getirecek, dolayısıyla meslekî alanda görev yapan adayların daha planlı ve sürdürülebilir bir programla yetiştirilme imkânı sağlanacaktır.⁹⁹ Böyle bir durumda -İlahiyat Fakültelerinin alt kademesi olarak -normal İHL ve liselerden yeterliliği sağlayan her öğrencinin girebilmesi mümkün olması kaydıyla-¹⁰⁰ özel olarak öğrenci alan yeni *Meslekî/İlahiyat* okullarının ihdas edilmesi ve meslekî Kur'an okuma programının uygulanması önem arz etmektedir. Bu okullar, Diyanet İşleri Başkanlığına temel yeterliliği sağlamış aday hazırlayacağı gibi İlahiyat Fakültelerinde Kur'an okuma dersinin talim/tashîh-i hurûf düzeyinde yapılabilmesine imkân sağlayacaktır. Bu okullar "lise" olduğu için diğer okullardan ayrı düşünülemez. Bu sebeple meslek dersleri ortak derslere ilave olarak konulacaktır. Eski müfredatlarda bu oran meslek dersleri %40, kültür ve fen dersleri %60 civarındadır.¹⁰¹ Aynı

⁹⁷ İbrahim Aşlamacı, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği ile İlgili Sorunlar", *Journal of Turkish Studies* 12/10 (January 2017), 73.

⁹⁸ Aşlamacı, "İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği ile İlgili Sorunlar", 60.

⁹⁹ Kılıç, "İmam-Hatip Ortaokul ve Liselerinde Kur'ân Eğitimi Üzerine Bir Araştırma", 85.

¹⁰⁰ İdeolojik kaygılarla hareket edilerek İHL mezunlarının diğer alanlara yönelmesi istenmediği için daha önceki zamanlarda farklı alanlara girmeleri engellenmişti. Burada meslekî alana vurgu yaparken eğitim öğretimin öğrenci potansiyeline göre yapılmasını önermekteyiz. Bir liseden mezun olan öğrenci ilgili bölümün yeterliliklerini sağlayarak mezun olduğu okul türüne bakılmaksızın her alana gidebilmelidir. Çünkü kişileri daha önce seçtiği bir alana mahkum etme hakkımız yoktur. Ancak alana dair liseden mezun olunması durumunda üniversiteye yerleşmede ek puan verilmesinde mahzur yoktur.

¹⁰¹ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 213.

oran korunarak meslek derslerinin tamamı zorunlu olacak şekilde oluşturulmalıdır. Bu şekilde mezun öğrenciler alan değiştirmek istediklerinde İlahiyat Fakültesi dışındaki diğer bölümlere de gidebilecek alt yapıyla mezun olabileceklerdir. Ancak söz konusu Meslekî/İlahiyat odaklı müfredatın kazanımlarını seçkin öğrenciler elde edebileceği için müfredat da daha işlevsel hale gelecektir.

3.2. Meslekî/İlahiyat Proje İmam Hatip Lisesi Kur'an- Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Çerçeve Programı Önerisi

İhdas edilmesinde meslekî açıdan yarar gördüğümüz *Meslekî/İlahiyat Proje İmam Hatip Lisesinde* kültür dersleri ile birlikte diğer meslek dersleri programları Diyanet İşleri Başkanlığının 13/10/2022 tarihli ve 2963644 sayılı Onayı ile yürürlüğe giren "Aday Din Görevlisi Yeterlikleri"nde istenen yeterlilikleri sağlayacak şekilde belirlenmelidir. Bu çerçevede Kur'an ezber ve tecvid programı da İmam Hatip, Müezzin Kayyım ve Kur'an Kursu Öğreticisi yeterliklerine göre planlanmıştır. Vaizlik yeterlikleri lisans öğrenimini gerektirdiği için diğer süreler konulmamıştır. Bunun meslekî/ilahiyat dışı program uygulayan İHL Kur'an-ı Kerim öğretim programından farkı ders saatinin daha fazla olması, yüzüne okuma ve ezber sürelerini daha üst düzeyde okuma hedefi ve ezber sürelerinin daha fazla olmasıdır.¹⁰² Ezber sürelerinin 30. cüz, Rahmân, Fetih süreleri vb. süreler gibi daha fazla olması mümkündür.¹⁰³ Ancak yoğun müfredat dersleri içinde dersin işlevsel olmaktan çıkarılmaması gerekir. Bu sebeple yüzüne okuma hatasız ve seri okuma, ezber okumada az ama doğru okuyarak sağlam ezber, iyi öğrenilmiş temel tecvid bilgisi çitayı fevkaledede yükseltecektir. Daha ileri düzey bir öğrenim de İlahiyat Fakültesi ve Diyanet Akademisinde tamamlanması mümkündür.

Bu okullarda Kur'an-ı Kerim dersinin adı da "Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid" olarak konulmalıdır. Örgün eğitim içinde diğer meslek ve kültür

¹⁰² MEB, "Öğretim Programları/Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Dersi (9,10,11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı"; Diyanet İşleri Başkanlığı İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü (DİB), "Aday Din Görevlisi Yeterlikleri", (Erişim 6 Ekim 2023).

¹⁰³ Sümevra Arıcan, "Sivil Toplum Kuruluşları Bağlamında İmam Hatip Liseleri: Güncel Tartışmalar ve Öneriler", *Mizânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 11 (Aralık 2020), 311.

dersleri içinde öğrenim alanlarının (yüzüne, ezber ve tecvid) ayrı bir ders olması lise müfredatının ders çeşitliliği noktasında yoğun olması sebebiyle imkân dahilinde görünmemektedir. Ancak meâl/anlam konusu müstakil bir ders olarak belirlenmelidir. Diğer okullarda ise *Kur'an-ı Kerim* dersinin aynı adla devam etmesi ve içeriğinde anlam ve Kur'an bilgilerine yer verilmesi mümkündür.

Hazırlık Sınıfı	Hazırlık sınıfı, Arapça dil öğretimi amacıyla veya sınav sisteminin Kur'an okuma üzerinden sözlü yapılamaması durumunda Kur'an okuma dersi haftanın her günü olacak şekilde Kur'an Kursu işbirliği çerçevesinde konulabilir. Bu 2 dersten yeterliliği sağlayamayan öğrenci diğer okullara nakledilebilir. Bununla birlikte muafiyet sınavı da eklenebilir. Ancak Kur'an okuma açısından özel yetenek/sözlü giriş sınavının olması problemi tamamen çözecektir.		
Sınıf Seviyesi	Yüzüne Okuma	Ezber Okuma	Tecvid Bilgisi
9. Sınıf	Yüzüne Okuma (Mahrec çalışması)	Namaz Duaları: Sübhâneke, Tahiyât, Salli-Bârik, Rabbenâ, Âmentü, Kunut Duaları, Âyetü'l-Kürsî, Fatiha, Namaz Süreleri: Fil, Kureyş, Mâûn, Kevser, Kâfirûn, Nasr, Tebbet, İhlâs, Felak, Nâs, Bakara 1-5, Bakara 285-286, Haşr 22-24. ayetler	Temel Tecvid Bilgileri (Karabaş tecvidi içeriği)
10. Sınıf	Yüzüne Okuma (Tecvidli Seri Okuma)	Duhâ, İnşirâh, Tîn, Zilzâl, Âdiyât, Kâria, Tekâsür, Alak, Kadr, Beyyine, Asr, Hümeze	Temel Tecvid Bilgileri (Karabaş tecvidi içeriği)
11. Sınıf	Yüzüne Okuma (Tecvidli Seri Okuma)	Yâsîn, Mülk, Nebe' Süreleri	
12. Sınıf	Yüzüne Okuma (Tecvidli Seri Okuma)	Bazı Aşr-ı Şerifler (Çok okunan ve merasim merkezli ayetler)	
Hitabet ve Mesleki Uygulama konuları olan kelime-i şehâdet, istiâze besmele, tekbir, salat-ü selam, rabbi yessir, ezan, kamet, sala, namaz tesbihatı, cenaze, ezan ve yemek duası gibi konular ile meâl/anlam konusu ayrı bir derste verilmeli ve Kur'an okuma uygulama kısmı daha etkin hale getirilmelidir. Hafız öğrencilerin bulunduğu okul/sınıflarda ezberler daha nitelikli hale getirmek için pekiştirilebileceği gibi imkanlara göre hafızlığı pekiştirici çalışmalar da yapılabilir.			

Sonuç ve Öneriler

İmam Hatip Liseleri son yıllarda gelişme göstermiş, tarihten bu yana din öğretimi bağlamında önemli görevler ifa etmiştir. Ancak başta toplumun din görevlisi ihtiyacı için kurulan bu okullar yetkin din görevlisi adayları ve İlahiyat Fakültelerine öğrenci hazırlama ile yüksek öğretimin diğer alanlarına öğrenci hazırlama amacındadır. Meslekî olarak hazırlanan bu programda, zikredilen hedef ve kazanımlara ulaşılmamaktadır. Bu durum İHL ve Kur'an öğretimi konusunda yapılan çalışmalara yansıdığı gibi yapılan gözlem, yaşanan öğretim tecrübeleri ile belirlenmiştir. Dolayısıyla bu kadar geniş yelpazede din öğretiminin yapıldığı ve zorunlu eğitimin olduğu vasatta her okul ve programda yetkin din görevlisi ve İlahiyat Fakültesi öğrenci adayının yetiştirilemediği görülmektedir. Bunda esas problem, öğretim teknikleri değil mevcut yapıdaki öğrenci potansiyelinde yapısal/sistemsel durum olup meslekî olan müfredatla mevcut öğrenci potansiyelinin uyuşmamasıdır. Kur'an-ı Kerim öğretim programının tek bir müfredatın heterojen öğrenci guruplarına ayırım yapılmadan uygulanmaya çalışılmasıdır. Bu sebeple zikredilen bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için ilgili kanunda belirtilen mesleğe ve yüksek din öğretimine öğrenci yetiştirme ile iyi bir insan/Müslüman hedefi ve ilahiyat dışı yüksek öğretime öğrenci hazırlama hedefleri müfredat olarak bölünmeli 2 tür müfredat uygulanmalıdır. Bu anlamda din hizmetleri mesleğine ve yüksek din öğretimine eleman yetiştirme olarak daha dar kapsamda dizayn edilmiş yeni *Meslekî/İlahiyat Proje İmam Hatip Liseleri* ihdas edilmelidir. Fen, Sosyal Bilimler vb. programları uygulayan mevcut İmam Hatip Liseleri de İlahiyat alanı dışında diğer yüksek öğretime öğrenci hazırlayan okullar olmalıdır. Herhangi bir program uygulamayan İHL okulları da 2 program uygulayabilmelidir. Meslekî/İlahiyat dışı program uygulayan okullara toplumsal din öğretimi ihtiyacına cevap veren, din öğretimi merkezli eğitimin yapıldığı ve bu anlayışla Kur'an-ı Kerim ve diğer din derslerinin öğretiminin yapıldığı okullar nazarıyla bakılması gerekir. Ancak bütün okul/program türlerinde lise kültür ve fen dersleri ortak olmalı ve öğrenciler yüksek öğretim bütün kademelerine girilebilmelidir. Bu kapsamda şu hususlar önerilmektedir:

Mevcut İmam Hatip Liseleri:

1-Lise eğitimi zorunlu olmaktan çıkarılarak öğrenciler benimsemedikleri bir ortamda 4 yıl boyunca tutulmamalı, kabiliyetlerine göre okullara, meslekî eğitime yönlendirilebilmelidir. Bu çerçevede liselerde disiplin problemi çözülmelidir.

2-Mevcut İHL okullarında meslek dersleri en başta Kur'an dersi öğretim programının işlevselliği bulunmamaktadır. Bu sebeple programların hedefi MEB Temel Kanundaki amaçlarından biri olan yüksek öğretime öğrenci hazırlama yönü dikkate alınarak ilahiyat dışı diğer alanlara yönelik olmalıdır. Dolayısıyla içeriği daha pratik, dini kültür ve birikimi artırıcı şekle büründürülmeli, Kur'an öğretim programının yüzüne okuma seviye ve ezber okuma sayısı hafifletilmeli ve bu ders baraj dersi olmaktan çıkarılmalıdır. Müslüman Türk toplumunda yaygın olarak bilinen sûrelerden ezber olarak namaz duaları, namaz sûreleri, Duhâ-Nâs arası sûreler, Yâsîn sûresi sınıf kademelerine dağıtılmalıdır. Bununla birlikte Kur'an'a ve diğer derslere tealluk eden teknik kavramlar yerine konu merkezli anlatımlar esas alınmalıdır.

3-Teorik tecvid konuları temel tecvidler kapsamında 11. sınıftan itibaren verilmeli, tashîh-i hurûf bilgilerine, Kur'an öğretim ilke-yöntemlerine ve kıraat ilmine dair meslekî bilgilere yer verilmemeli, bunlar yeni anlayışla kurulacak olan okullara bırakılmalıdır.

4-Anlam/meal merkezli ders yapmanın çerçevesi iyi belirlenmeli, Kur'an kültürü adına konu bazlı belli ayetler tefsiriyle birlikte hazırlanmalıdır. Meslekî okullarda bu konu, farklı bir ders içinde verilmelidir.

5-Mevcut okullarda Kur'an ve diğer din dersleri sevgi temelli, hazırbulunuşluk durumuna göre verilmeli; öğrencilerin dinî, millî ve manevî değerleri kazanmış olarak yetiştirmelerine özen gösterilmelidir. Dersin işlenmesinde meslekîlik kaygısı ile değil söz edilen farklılıklar ve kolaylaştırma ilkesiyle hareket edilmeli, ölçme ve değerlendirme de süreç içinde elde edilen kazanıma göre yapılmalıdır. Bu anlayışla mevcut okullarda Kur'an-ı Kerim dersi nefret edilen ders olmaktan çıkarılıp sevilen ders haline getirilmelidir.

İhdas Edilecek Meslekî/İlahiyat Proje İmam Hatip Liseleri:

1-Her ilde proje okulları gibi özel sınavla öğrenci alan din görevlisi adayları ve İlahiyat Fakültelerine öğrenci hazırlayan Meslekî/İlahiyat Proje İmam Hatip Liseleri ihdas edilmelidir.

2-Yeni Meslekî/İlahiyat İHL'lerde mevcut Kur'an-ı Kerim dersi programı geliştirilerek okul, sınıf, öğretmen ve diğer şartlar iyileştirilerek uygulanmalı, bu okullara öğrenci ve öğretmenler özel sınavla alınmalı veya Kur'an okuma ve Arapça temel yeterlilik sağlanacak şekilde hazırlık sınıfı planı yapılmalıdır.

3-LGS sınavından yüksek puan alan öğrenciler, -tercih yapma hakkı saklı tutularak- Kur'an Kurslarında hafızlığa yönlendirilmeli, bu öğrencilerin Meslekî/İlahiyat Proje okullarına ve İlahiyat Fakültelerine yönlendirilmelidir.

4-Bu okullarda Kur'an-ı Kerim dersinin adı "Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid" olarak belirlenmeli, meâl/anlam ve diğer Kur'an bilgileri ayrı bir ders olmalıdır.

5-Öğrencilerin mezuniyet sonrası mevcut durumda olduğu gibi alan kısıtlanması olmamalı ama alan serbestliğinin meslekî alt yapıya zarar verilmesinin önüne geçilmelidir. Bu okullarda meslek dersleri diğer ile liselerdeki dersler ortak okutulmalı ve mezun olan öğrenciler aynı zamanda İlahiyat Fakültesi dışındaki diğer alanlara -o alanın yeterliliğini sağlama kaydıyla- gidilmelidir.

6- Yeni Meslekî/İlahiyat İHL'den mezun olan öğrenci imamlık ve müezzinlik vb. sınavlarda yeterliliği sağlayacak seviyede yetiştirilmesi hedeflenmelidir. Meslek dersleri müfredat programı da Diyanet İşleri Başkanlığının "Aday Din Görevlisi Yeterlikleri"ne göre belirlenmelidir.

7-Akademik başarısı yüksek olan öğrenciler İlahiyat Fakültelerine öğrenci olmalıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için üniversiteye giriş sınavı ilahiyat açısından yeniden düzenlenmelidir. Bu çerçevede giriş sınavında İHL meslek derslerinden en az %50 oranında soru sorularak İHL meslek derslerinin değeri yükseltilmeli, İlahiyat Fakültelerindeki Kur'an okuma dersi müfredatı bu seviyeye göre yeniden yapılandırılmalı ve Kur'an okuma konusundaki yeterlilik kısır döngüsüne son verilmelidir.

Kaynakça

- Acar, Mehmet Maşuk- Genç, Muhammet Fatih. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur’an Okuma ve Tecvid Dersine Karşı Tutumları (Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)”, *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/2 (Aralık 2022), 605-630.
- Alemdar, Yusuf. “Teknik ve Estetik Açından Kur’an Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2008), 213-252.
- Alemdar, Yusuf. *İstanbul’da Kur’ân Okulları*. Ankara: TDV Yayınları, 2007).
- Altaş, Nurullah. *Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022).
- Arıcan, Sümeyra. “Sivil Toplum Kuruluşlarına Göre İmam-Hatip Okulları: Kurumsal Varlık ve Meslek Lisesi Statüsü”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2) (Aralık 2020), 653-674.
- Arıcan, Sümeyra. “Sivil Toplum Kuruluşları Bağlamında İmam Hatip Liseleri: Güncel Tartışmalar ve Öneriler”. *Mîzânü’l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 11 (Aralık 2020), 295-322.
- Aşlamacı, İbrahim. *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri: Profiller, Algılar, Memnuniyet, Aidiyet*. İstanbul: Dem Yayınları, 2017.
- Aşlamacı, İbrahim. “İHL Öğrencilerinin Meslek Dersleri ve Meslek Dersi Öğretmenlerine Yönelik Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/1 (2017), 197-232.
- Aşlamacı, İbrahim. “İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği ile İlgili Sorunlar”. *Journal of Turkish Studies* 12/10 (January 2017), 49-80.
- Ay, Mustafa Fatih - Pingov, Nimet Züleyha. “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Kur’an-ı Kerim Dersine Yönelik Motivasyonlarının İncelenmesi”. *Hitit İlahiyat Dergisi* 21/1 (Haziran 2022), 105-132.
- Ay, Sena. *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

- Aydın, Mehmet Zeki. "Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri (Tarihi Gelişim)". *Eğitime Bakış* 35 (2015), 68-73.
- Ayhan, Halis. "İmam Hatip Liseleri". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22/191-194. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.
- Bayraktutan, Osman. "Kur'an-ı Kerim Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulması Üzerine Bir Değerlendirme". *İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gödemir. 69-82. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- Biceğez, Yunus. *Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler, Yöntem ve Teknikler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Cebeci, Suat. "İmam Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri". *Türkiyede Din Eğitimi ve Öğretimi*. İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı, 1993.
- Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Çakmak, Fatih. *Gençlik Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları, 2019.
- Çakmak, Fatih. *Din Öğretiminde Hedefler*. Bursa: Emin Yayınları, 2022.
- Çakmak, Ahmet - Ecer, Münir. "Seçmeli Kur'an-ı Kerim Dersine Yönelik Motivasyon Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (Aralık 2020), 679-707.
- Çelik, Ömer Faruk. *Katsayı Uygulamasının Kaldırılması Sonrasında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Davranış, Tutum ve Özellikleri (Gaziantep Örneği)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Collak, Fatih. "İmam Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri Üzerine Düşünceler". *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*. ed. Mahmut Zengin. İstanbul: Dem Yayınları, 2005.

- Coştu, Kamil. "İmam Hatip Okullarında Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. Hasan Dam. Ankara: Lisans Yayıncılık, 2019.
- Daşkın, Abdurrahman. *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an'ı Kerim Derslerinde İzlenen Yöntemler*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Demir, Ömer. "İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dini Hitabet Yeterlikleri DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri ile İlgili Görüşleri". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2019), 79-115.
- Demir, Ömer. "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. Hasan Dam. Ankara: Lisans Yayıncılık, 2019.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü. "Aday Din Görevlisi Yeterlikleri". Erişim 6 Ekim 2023. <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/Diyamet%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1>
- DİB, Diyanet İşleri başkanlığı İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü. "2023 Yılı Diyanet Akademisi Aday Din Görevlisi (KKÖ, İ-H, M-K) Alımı". Erişim 4 Ekim 2023. <https://insankaynaklari.diyamet.gov.tr/Detay/910/2023-y%C4%B1l%C4%B1-diyamet-akademisi>
- Doğanay, Ahmet - Sarı, Mediha. "Öğretim Amaçlarının Belirlenmesi, İfade Edilmesi ve Uygun İçeriğinin Seçilmesi ". *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Ahmet Doğanay. Ankara: Pegem Akademi, 9. Basım, 2014.
- Ekşi, Halil. "Ailelerin Okul Tercihlerini Etkileyen Faktörler (İmam Hatip İİseleri Örneği)". *İmam Hatip liselerinde Eğitim Öğretim*. İstanbul: Dem Yayınları, 2005.
- Fırat, Yavuz. "Kur'an'ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine". *Bilimname: Düşünce Platformu* 22 (Ocak 2012), 7-33.
- Gökdemir, Ahmet. "Kur'an Okuma ve Tecvid Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)". *İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Eğitimi ve Öğretimi (Sorunlar-Çözümler-Yöntemler)*. 17-42. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.

- Havuz, Hasan Hüseyin. "Kur'an Okuma Dersinin Meâl Merkezli Yapılması Meselesi: Müfredat İncelemesi", *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 9/2 (Aralık 2023).
- İşlek, İhsan. *Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Dersi Ezber ve Sorunları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Kantar, Harun. *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme (Sivas Örneği)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Karaman, Davut. "Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (2021), 11-38.
- Keskiner, Emine. "İmam Hatiplerde İslami İlimlerin Öğretimi". *Yekder Bülten* 2/ 3 (Güz 2017), 7-11.
- Kılıç, Mustafa. "İmam-Hatip Ortaokul ve Liselerinde Kur'an Eğitimi Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2014), 69-106.
- Kızılaslan, İshak. "İngilizce İlahiyat Programı'ndaki Kur'an-ı Kerim Derslerinin Uygulanmasında Karşılaşılan Problemler (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)". *Türkiye'de Kur'an ve Kıraat Eğitimi*. ed. Ahmet Gökdemir. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021.
- Korkmaz, Mehmet. "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri". *ERUIFD* 16 (2013/1), 7-40.
- Korukcu, Adem – Işıkdogan, Davut. "Yaz Kur'an Kurslarında Uygulanan Kur Sistemiyle İlgili Öğreticilerin Görüşleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/1 (Nisan-2016), 15-35.
- Korukcu, Adem. "Meslekî Orta Öğretim: İmam Hatip Liseleri". *Din Eğitimi*. ed. Recai Doğan – Remziye Ege. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

- Koyuncu, Recep. “Kur’an Okuma ve Tecvid Dersi Bağlamında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *İlahiyat Fakültelerinde Kur’ân Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gökdemir. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- Koyuncu, Mehmet. “İmam Hatip Okulları: Türk Eğitim Sistemindeki Yeri, Amaçları ve Program Yapısı Temelinde Sorunları”. *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (Eylül 2023), 3-30.
- Kuloğlu, Rahime. *Yönetici Görüşlerine Göre İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Projesinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Sabahattin Zaim – Marmara Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak YL Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. “Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği (28/10/2016-29871 RG)”. Erişim 1 Nisan 2023. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_11/03111224_ooky.pdf
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. “DGÖM Yabancı Dil”. Erişim 21 Temmuz 2023. <https://dogmyabancidil.meb.gov.tr/AihlAfis.aspx>
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. “Hafızların Eğitim Gördüğü Anadolu İmam Hatip Liseleri Hafızlık Programı/Projesi Öğrenci Alımı Usul ve Esasları Kılavuzu”. Erişim 28 Mart 2023. <http://hafiz.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/son-2023-HAFIZLIK-KILAVUZ-2022-2023-60-OKUL-Hafızlık-Proje.pdf>
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. “Millî Eğitim Temel Kanunu (1973)”. Erişim 28 Mart 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. “Anadolu İmam Hatip Liseleri Kur’an-ı Kerim Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı”. Erişim 5 Mart 2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14>
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. “İHL Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı”. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2022. Erişim 10 Ocak 2023. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/17174814_AYHL_TemelDiniBilgiler_2017.pdf

- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. "Anadolu İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretim Programı". Erişim 12 Haziran 2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14>
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. "Kur'an Okuma Teknikleri Dersi Öğretim Programı (2014)". Erişim 28 Mart 2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14>
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Hafızlık Pekitiren AİHL". Erişim 28 Mart 2023.
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. "İHO-AİHL, Proje ve Program Okulları". Erişim 4 Eylül 2023. http://dogm.meb.gov.tr/bilgisistemi/okul_listesi
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. "Okul-Kur'an Kursu İş Birliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi". Erişim 22 Kasım 2023. <https://hafiz.meb.gov.tr/>
- MEBDÖGM, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. "Anadolu İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Çizelgeleri". Erişim 5 Ekim 2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/icerik/11>
- MEBDÖGM, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. "Öğretim Programları Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Dersi (9,10,11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı". Erişim 22 Ekim 2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14>
- MEB, Murat Hüdavendigar AİHL. "İlahiyat Odaklı Hafızlık Projesi Çalışmalarına Devam Ediyor". Erişim 28 Mart 2023. <https://www.facebook.com/murathudavendigaraahl>
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. "Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerimizle Mesleğe Hazırlama-Yaz Eğitim Etkinlikleri Gerçekleştirildi". Erişim 3 Kasım 2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/anadolu-imam-hatip-lisesi-ogrencilerimizle-meslege-hazirlama-yaz-egitim-etkinlikleri-gerceklestirildi/icerik/308>

- MEB, Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğü. “İmam Hatip Liselerinin Başarılı Öğrencilerine Mesleğe Hazırlama ve Yetiştirme Kursları”. Erişim 3 Kasım 2023. <https://denizli.meb.gov.tr/www/imam-hatip-liselerinin-basarili-ogrencilerine-meslege-hazirlama-ve-yetistirme-kurslari/icerik/1728>
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. “Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi (Ankara, Eylül 2017)”. 44. Erişim 27 Kasım 2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/anadolu-imam-hatip-liseleri-ve-imam-hatip-ortaokullari-vizyon-belgesi/icerik/526>
- MEBDOGM, Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. “Anadolu İmam Hatip Liseleri Tanıtım Broşürleri”. Erişim 27 Kasım 2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/anadolu-imam-hatip-liseleri-tanitim-brosurleri/icerik/667>
- Mücahit, Mustafa. *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü (Sivas İli Örneği)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Öcal, Mustafa. *Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutaba'dan İmam Hatip Liselerine -Bizim Okullarımız-*. İstanbul: Önder, 2011.
- Öcal, Mustafa. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Basım. 2017.
- Öcal, Mustafa. *İmam Hatip Liseleri ve İlk Öğretim Okulları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1994.
- Öcal, Mustafa. “İmam-Hatip Liselerinde Din Öğretimi (Tarihi Süreci ve İstatistik Yapı)”. IV. *Din Şûrası (Sempozyum) II*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.
- Öcal, Mustafa. “Türkiye’de Din Eğitiminin Geleceği”. *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*. İstanbul: Dem Yayınları, 2018.
- Önder, Halil İbrahim. “Kur’an-ı Kerim Eğitim ve Öğretiminde Lafız ve Mananın Yerine Dair Bazı Değerlendirme ve Tespitler”. *Theosophia: Felsefe, İlahiyat, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 3 (2021), 165-187.

- Özdemir, Şuayip - Karateke, Tuncay. "İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim Derslerinde Öğrencileri Derse Katılımını Sağlama Yolları". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2019/2), 891-925.
- Özgül, Zehra. *Öğrenci Görüşlerine Göre İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi (Şanlıurfa Örneği)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Salman, Faruk vd. *Tecvidli Kur'an-ı Kerim Elif-Bası*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- SDÜ, Süleyman Demirel Üniversitesi. "İlahiyat Fakültesi "İmam Hatip Lisesi Hafızlık Projesi ile İlk Kez Öğrenci Kabul Ediyor". Erişim 28 Mart 2023. <https://w3.sdu.edu.tr/haber/10136/>
- Savaş, Akif. "Sivil Toplum Kuruluşlarının İHL Program Çeşitliliğine Yaklaşımları". *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (Haziran 2023), 115-142.
- Taşpınar, Kadir. "Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme (RTEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği)". *İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Eğitim ve Öğretimi*. ed. Ahmet Gökdemir. 103-120. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- TİMAV, Türkiye İmam Hatipliler Vakfı. "Din Öğretiminde Kalite Çalıştayları-3 İmam Hatiplerde Meslekî Müfredat ve Program Çeşitliliği Çalıştayı Sonuç Raporu 27-28 Ocak 2017". Erişim 25 Kasım 2023. <https://timav.org.tr/basin-bulteni/imam-hatiplerde-mesleki-mufredat-ve-program-cesitliliği-calistayi-yapildi/>
- TİMAV, Türkiye İmam Hatipliler Vakfı. "Türkiye'de İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatipliler Algısı Kamuoyu Araştırması (Türkiyede İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatipliler Algısı)". Erişim 25 Kasım 2023. <https://timav.org.tr/raporlar/turkiyede-imam-hatip-liseleri-ve-imam-hatipliler-algisi-kamuoyu-arastirmasi/>
- Topcuk, Ali. *İmam-Hatip Liselerindeki Kur'an-ı Kerim Öğretiminin Verimliliği*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.

- Yılmaz, Nazif. *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Yeni Yöntemler ve Materyal Kullanımı*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Yılmaz, Nazif vd. *İHL Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı 9. Sınıf*. ed. Ahmet İşleyen. Ankara: MEB Yayınları, 2022.
- Yılmaz, Nazif. "İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi (Öğretim Programları Üzerine Bir Değerlendirme)". 501-543. *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*. İstanbul: Dem Yayınları, 2015.
- Yiğit, Hulusi. *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yüksek Din Öğretimi Algısı (İstanbul Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yüksel, Yakup. "İmam Hatip Liselerinde Kur'an Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (Tekirdağ Örneği)". *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (2016), 10-29.
- Zengin - Karaman, Mahmut - Davut. "Öğrencilerin Proje Anadolu İmam Hatip Liselerini Tercih Nedenleri ve Mesleki Eğilimleri". *ilahiyat tetkikleri dergisi* 54 (Aralık 2020/2), 403-431.